

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY STARE MIASTO
NA LATA 2025 – 2028

STARE MIASTO 2025

Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	10
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami - zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.	11
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	20
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	20
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	22
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	23
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	24
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	24
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	25
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	29
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego.....	30
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	31
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	31
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	33
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	35
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	36
6.5. Zabytki archeologiczne.....	36
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	37
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	37
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją	

i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	39
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	55
7. Dziedzictwo niematerialne.....	58
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	61
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	61
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	64
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	69
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków.....	70
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	76
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	78
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	78
11.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	79
11.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	79
11.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	80
11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	81
11.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	81
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	87
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	88
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	89

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi

środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Stare Miasto związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Stare Miasto na lata 2025-2028 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Stare Miasto na lata 2021-2024* przyjętego Uchwałą Nr XXXVI/227/2021 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 18.02.2021 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina wiejska Stare Miasto, położona w centrum kraju, znajduje się administracyjnie w granicach województwa wielkopolskiego, w jego wschodniej części, oddalona ok. 100 km od Poznania. Wchodzi w skład powiatu konińskiego, stanowiąc jedną z czternastu tworzących go gmin, zajmując południowo-wschodnią część, w odległości ok. 6 km od Konina. Siedzibą gminnych władz samorządowych jest miejscowość Stare Miasto, położona w północnej części gminy, o średniowiecznym rodowodzie, ulokowana nad rzeką Pową, przy drodze krajowej nr 25. W latach 1975–1998 gmina administracyjnie należała do ówczesnego województwa konińskiego.

Gmina zajmuje obszar 97,7 km², co stanowi ok. 6,2 % powierzchni powiatu konińskiego. Użytki rolne zajmują ok. 74 % powierzchni gminy, tereny leśne i zadrzewione ok. 14 %, a grunty pod wodami stanowią 1,5 %. Gmina spełnia funkcje rolniczo-przemysłowe. Północno – zachodnia część gminy obejmuje Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków „Dolina Środkowej Warty” PLB300002, którego granica częściowo pokrywa się z granicą Obszaru Specjalnej Ochrony Siedlisk „Ostoja Nadwarciańska” PLH300009, należące do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000, zaś we wschodniej części występuje Złotogórski Obszar Chronionego Krajobrazu.

Gmina zamieszkiwana jest przez 12 606 osób (dane UG, stan z 31.12. 2024 r.), co czyni 10 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 132 os./km². Największym ośrodkiem osadnictwa jest Stare Miasto zamieszkiwane przez 3143 mieszkańców. Na strukturę osadniczą składa się 18 sołectw: Barczygłów, Bicz, Głowiew, Janowice, Karsy, Kazimierów, Krągola, Krągola Pierwsza, Lisiec Mały, Lisiec Wielki, Modła Królewska, Posoka, Rumin, Stare Miasto, Stare Miasto Zachód, Trójka, Żdźary, Żychlin, obejmujących 23 miejscowości. Gmina sąsiaduje głównie z gminami powiatu konińskiego i jedną z powiatu tureckiego:

- od północy z gminą Golina,
- od północnego-wschodu z miastem Konin,
- od zachodu z gminą Rzgów,
- od południowego - zachodu z gminą Rychwał,
- od południowego - wschodu z gminą Tuliszków, w powiecie tureckim,
- od wschodu z gminą Krzymów.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych o łącznej długości 104 km i dróg powiatowych o długości 33 km. Przez tereny gminy wiodą też dwie drogi krajowe: DK nr 25 relacji Ostrów Wlkp. - Konin – Toruń, odcinek 11 km, oraz DK nr 72 relacji Konin – Turek – Łódź, odcinek 7 km, a także 9 km odcinek autostrady A-2, czyli międzynarodowej drogi E-30, z węzłami „Modła” i „Żdźary”. Ponadto w niezbyt dużej odległości – ok. 10 km - przebiega międzynarodowa trasa kolejowa E-20 relacji Berlin – Warszawa – Moskwa. W Ruminie funkcjonuje prom na rzece Warcie.

Według regionalizacji geograficznej Jerzego Kondrackiego obszar gminy leży w granicach makroregionu Nizina Południowopolska, w obrębie mezoregionów: Dolina Konińska, Równina Rychwalska, Pagórki Złotogórskie.

Ukształtowanie powierzchni gminy jest dość zróżnicowane, wykształcone w okresie zlodowacenia środkowopolskiego i bałtyckiego. Deniwelacje pomiędzy głównymi jednostkami morfologicznymi sięgają 76 m - różnica wysokości pomiędzy najniższym położonym punktem gminy - ok. 79 m n.p.m. w dolinie Warty, a najwyższym punktem 155 m n.p.m. we wschodniej części gminy. W północnej części gminy wyróżnia się dolina rzeki Warty, przepływającej ze wschodu na zachód dnem Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, z występującymi tutaj licznie wałami wydmy, porośniętymi głównie lasami. Największe skupisko wydmy stwierdzono na zachód od drogi Stare Miasto – Rychwał. Lewobrzeżnym dopływem Warty na terenie gminy jest rzeka Powa, w dolinie której utworzono dwa zbiorniki retencyjne: Niklas i Stare Miasto.

Na terenie gminy znajdują się udokumentowane stanowiska surowców naturalnych. Są to złoża węgla brunatnego, zalegające w złożu „Rumin”, które nie jest przewidywane do eksploatacji oraz mały fragment złoża „PIASKI”, które zalega na pograniczu gmin Stare Miasto, Rychwał i Rzgów. Ponadto występują złoża piasków kwarcowych formierskich „Rumin”, których niewielka część zalega na terenie ościennej gminy Rzgów.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w okresie wczesnego średniowiecza i w okresie nowożytnym. Stare Miasto założono w połowie XII w., również Lisiec Wielki wymieniany jest w XII w., a Główiew, jako villa Glowewo, w dokumencie z 1283 r. Obecna stolica gminy - Stare Miasto - powstała jako osada targowa, położona na skrzyżowaniu międzynarodowych szlaków handlowych, która w połowie XIII w. dała początek miastu Konin. Tutaj – do chwili wzniesienia konińskiego zamku królewskiego w XIV w. – mieściła się rezydencja książęca, a później starostów niegrodowych zarządzających jedną z najbogatszych królewskich w Wielkopolsce. Osada straciła funkcje handlowe już pod koniec XIII w. W następnym stuleciu wieś wraz z istniejącym w niej folwarkiem były własnością królewską w starostwie konińskim. Obecne miano wsi pojawia się w źródłach pisanych po raz pierwszy w 1359 r., gdy istniało już miasto lokacyjne Konin, dla odróżnienia obu osad. Gmina Stare Miasto istnieje zaś od około 1864 roku. Akta parafialne wzmiankują, iż przed rokiem 1864 istniały samoistne gminy we wsiach: Stare Miasto, Żychlin i Krągola. Po II rozbiórce Polski wspomniane tereny dostały się pod panowanie pruskie, natomiast w 1815 r. znalazły się pod zaborem rosyjskim w Królestwie Polskim, a zamieszkiwane były przez społeczności polską

i niemiecką. W czasie I wojny światowej tereny te znalazły się pod okupacją cesarskich Niemiec. Podczas II wojny światowej wcielono je do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej w styczniu 1945 r. rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX i początku XXI w. Obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto wspomnieć, iż gmina związana jest z biografią znanych osób, np. w Starym Mieście urodził się 27 marca 1866 r. ks. Marian Fulman, biskup lubelski w latach 1918 -1945 i pierwszy Wielki Kanclerz Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie. W połowie XIX w. właścicielami folwarku w Ruminie byli bracia Apolinary i Alfred de Schouppe, z których Alfred był znanym polskim malarzem pejzażystą, współzałożycielem w 1860 r. Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie i współpracował z Juliuszem Kossakiem. Z Żychlinem związani są znani przedstawiciele rodu Żychlińskich, np. Wojciech Żychliński, podkanclerz królestwa Polskiego w latach 1483–1497 czy pułkownik Piotr Żychliński, starosta walecki i podkomorzy kaliski, uczestnik bitwy z nawałnicą turecką pod Chocimiem w 1621 r., patron tutejszego zboru w latach 1665–1697. W Żychlinie w 1736 r. pochowany został Andrzej Piotrowski, miecznik wieluński, znany jako ostatni poseł ewangelicki usunięty w 1718 r. z izby poselskiej. Również z Żychlinem związani są przedstawiciele rodu Oppeln Bronikowskich: Adam, generał wojsk saskich, patron zboru w latach 1751–1778; Adam Feliks – szambelan króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, senator - kasztelan Królestwa Kongresowego, patron zboru w latach 1778–1840. Na tutejszym cmentarzu spoczął w 1848 r. pułkownik Aleksander Chlebowski, uczestnik powstania kościuszkowskiego i wojen napoleońskich, odznaczony Krzyżem Legii Honorowej.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m. in.

- Pomnik Ofiar Wojny w Starym Mieście upamiętniający bohaterów walk o wolną Polskę;
- usytuowany na miejscu pochówku, przy drodze ze Starego Miasta do Grodzca, krzyż z tablicą informacyjną upamiętniający 300 mieszkańców zmarłych na skutek epidemii cholery w 1852 r.;

- tablica memoratywna na budynku OSP w Ruminie pamięci druhów OSP, którzy zginęli podczas II wojny światowej oraz tablica upamiętniająca druhów założycieli jednostki w 1917 r.;
- w Żychlinie przy wejściu do pałacu znajduje się tablica, a przed pałacem pomnik - postać młodego Fryderyka Chopina siedzącego na ławeczce, dla upamiętnienia pobytu kompozytora na weselu córki właściciela wsi, Melanii Bronikowskiej, we wrześniu 1829 r.

W krajobrazie kulturowym gminy występują małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej. Usytuowane są one w każdej miejscowości, nieraz po kilka, co zobrazowano w katalogu „Ocalić od zapomnienia – kapliczki i krzyże przydrożne Gminy Stare Miasto”. Spośród kilkudziesięciu obiektów kilka zostało ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Znajdują się one w miejscowościach: Kazimierów, Lisiec Mały, Lisiec Wielki, Rumin.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze, będące świadectwem wielokulturowości tych ziem i podlegające ochronie niezależnie od stanu zachowania oraz bez względu na charakter wyznaniowy. W miejscowościach Lisiec Wielki i Stare Miasto znajdują się cmentarze rzymskokatolickie, również w Starym Mieście zlokalizowany jest dawny cmentarz choleryczny. Natomiast cmentarze ewangelickie usytuowane są w Żychlinie, czynny Parafii Ewangelicko-Reformowanej z zachowanym zespołem zabytkowych grobowców oraz ewangelicko-augsburski w Żdżarach.

Na terenie gminy można spotkać, już zanikające w krajobrazie miast i wsi, historyczne budownictwo drewniane, które stanowi najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego. Nieliczne już budynki mieszkalne, parterowe kryte dachami dwuspadowymi, znajdziemy np. w miejscowościach: Kazimierów, Lisiec Wielki czy Żdżary, a w Żychlinie na terenie przykościelnym drewnianą dzwonnice.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi

społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Stare Miasto na lata 2025-2028* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym ((Dz. U. z 2024 r., poz. 1465, 1572, 1907 i 1940)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292), która nakłada na gminę następujące obowiązki i

uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie

substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości

zabytków,

- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi

poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1465,1572, 1907 i 1940)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r, poz. 647)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek

sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 z późn. zm.)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu, rada gminy uchwała plan ogólny gminy; plan ogólny jest aktem prawa miejscowego (art. 13a ust. 1 i ust. 7),
- c) ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit. j),
- d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),
- e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in.

wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 z późn. zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2025 r., poz. 418)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie

związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie

30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2025 r., poz. 707)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tj. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tj. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164 z późn. zm.).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł

kultury,

2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*". Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału

dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,

- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. z 2023 r., poz. 1470). Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie

jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru

funkcjonalnego Poznania uchwalony został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z 2019 r., poz. 4021).

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

Podkreślono konieczność podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmocnienie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu,

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,

- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,

- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie ich do nowych funkcji m.in. na cele instytucji kultury i obsługi ruchu turystycznego,

- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie

potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów przemysłowych, powojkowych, historycznego rozplanowania miejscowości,

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości,

- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca, w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in. parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów, cmentarzy,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty),

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym zasad podziału terenu, linii zabudowy, intensywności zabudowy, gabarytów nowych obiektów w sposób zapewniający właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślających lub eksponujących ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,

- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in. układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy,

- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie

uksztalowanych kompozycji zieleni z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne, m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleń komponowana),
- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież np. kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy,
- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania,
- określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,

- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła oraz posługiwaniem się językiem regionalnym.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej,
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z 2022 r., poz. 58).

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa wielkopolskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na

charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Szczególne znaczenie ma architektura sakralna. Kościoły i klasztory są niezwykle ważnym elementem krajobrazu Wielkopolski, gdyż ich wysokie wieże i duże bryły klasztorów stanowią często element dominujący w przestrzeni miast i wsi.

Szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej. Obiektom tym zazwyczaj towarzyszą parki, które bardzo często stanowią wyróżniki krajobrazowe, którym historycznie podporządkowany był krajobraz kulturowy i do dziś mają wartości estetyczne, kompozycyjne i historyczne. Stanowią często jedyne skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy.

Istotnym elementem wyróżniającym się w krajobrazie są także zabytkowe cmentarze, które odgrywają podobną rolę jak parki rezydencjonalne, gdyż zachowany stary drzewostan, charakterystyczny dla cmentarzy jest elementem dobrze postrzeganym w przestrzeni zarówno miast i wsi. Zieleń cmentarna jest elementem szczególnie rozpoznawalnym w mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często były zakładane na ich obrzeżach i do dziś stanowią specyficzny element panoramy tych miejscowości.

Specyfiką Wielkopolski jest gęsta sieć osadnicza, która wyróżnia się miastami i wsiami o dobrze zachowanych, historycznie ukształtowanych układach przestrzennych – urbanistycznych i ruralistycznych z dużym nasyceniem zabudowy o walorach zabytkowych, w tym obiektów usług publicznych, mieszkaniowych, a także przemysłowych.

Cechą charakterystyczną wielkopolskiej przestrzeni są również zabytkowe wiatraki, których najwięcej zachowało się w południowej Wielkopolsce, a także aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

LISIEC WIELKI

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA, ul. Kościelna:

Rejestr zabytków nr 226/Wlkp/A z dnia 27.04.2005 r.

a. kościół, mur., 1878-1885 r.,

- b. kostnica, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c. dzwonnica, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. ogrodzenie z bramą, mur.- żel., 4 ćw. XIX w.,
- e. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVI w.

POSOKA

DOM NR 12, mur., pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-534/275 z dnia 9 listopada 1998 r.

RUMIN

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków nr 841/Wlkp/A z dnia 13 czerwca 2011 r.

- a. dwór nr 4, mur., poł. XIX w., rozbud. pocz. XX w.,
- b. pozostałości parku, ok. poł. XIX w.

STARE MIASTO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA, mur., XII/XIII w., rozbud. XV/XVI w., 1903-1907 r.,

Rejestr zabytków nr A-76/64 z dnia 5 lutego 1965 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ul. Topolowa/Różana, k. XVIII w.

Rejestr zabytków nr A-492/233 z dnia 16 listopada 1993 r.

CMENTARZ CHOLERYCZNY, ul. Topolowa, 1852 r.

Rejestr zabytków nr A-493/234 z dnia 16 listopada 1993 r.

ŻYCHLIN

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-REFORMOWANEGO, ul. Parkowa:

- a. kościół, mur., 1821-1822 r.,

Rejestr zabytków nr A-142/737 z dnia 13 września 1969 r.

- b. dzwonnica, drew., 1788 r.,

Rejestr zabytków nr A-142/737 z dnia 13 września 1969 r.

- c. pastorówka nr 7, mur., ok. 1816 r., przebud. 1839 r.,

Rejestr zabytków nr A-452/193 z dnia 17 października 1990 r.

- d. mauzoleum Bronikowskich, mur., 1840 r.,

Rejestr zabytków nr A-452/193 z dnia 17 października 1990 r.

- e. cmentarz, ul. Cisowa, ok. 1811 r.,

Rejestr zabytków nr A-452/193 z dnia 17 października 1990 r.

- f. ogrodzenie z bramą cmentarza, mur., 1854 r.

Rejestr zabytków nr A-452/193 z dnia 17 października 1990 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY, ul. Parkowa:

- a. pałac, ob. szkoła, nr 2, mur., 1820 r.,

Rejestr zabytków nr A-439/181 z dnia 5 kwietnia 1990 r.

b. brama, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-439/181 z dnia 5 kwietnia 1990 r.

c. park, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-439/181 z dnia 5 kwietnia 1990 r.,

SPICHLERZ FOLWARCZNY, ul. Parkowa, mur., ok. 1830 r.

Rejestr zabytków nr A-163/1030 z dnia 12 marca 1970 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

KAZIMIERÓW

KAPLICZKA, mur., 1922 r.

KAPLICZKA, mur., 1955 r.

DOM NR 5, drewn., XIX/XX w.

DOM NR 6, drewn., XIX/XX w.

LISIEC MAŁY

KAPLICZKA, mur., 1907 r.

LISIEC WIELKI

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA, ul. Kościelna:

a. kościół, mur., 1878-1885 r.,

b. kostnica, mur., 4 ćw. XIX w.,

c. dzwonnica, mur., 4 ćw. XIX w.,

d. ogrodzenie z bramą, mur.- żel., 4 ćw. XIX w.,

e. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVI w.,

f. plebania nr 1, mur., 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Konińska:

a. cmentarz, pocz. XIX w.,

b. ogrodzenie, mur.- żel., 1 ćw. XX w.

KAPLICZKA, ul. Długa/Makowa, kam.- żel., 1900 r.

DOM, ul. Makowa 54, drewn. XIX w.

DOM, ul. Rubinowa 3, mur., l. 20 XX w.

NIKLAS

ZESPÓŁ MŁYNA NR 1:

a. młyn, mur., 1942 r.,

b. dom młynarza, mur., 1936 r.

POSOKA

DOM NR 1, mur., pocz. XX w. ul. Rzgowska
ZESPÓŁ DOMU NR 12, ob. Nr 14, ul. Rzgowska

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,
- c. stodoła, mur., pocz. XX w.

RUMIN

KAPLICZKA, mur., 1945 r.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 4, mur., poł. XIX w., rozbud. pocz. XX w.,
- b. pozostałości parku, ok. poł. XIX w.

STARE MIASTO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA P.W. ŚŚ. PIOTRA I PAWŁA:

- a. kościół, mur., XII/XIII w., rozbud. XV/XVI w., 1903-1907 r.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur.- żel., pocz. XX w.,
- c. plebania, ul. Rychwalska 18, mur., ok. 1910 r.,

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Rychwalska:

- a. cmentarz, k. XIX w.,
- b. ogrodzenie, mur.- żel., pocz. XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ul. Topolowa/Różana, k. XVIII w.

CMENTARZ CHOLERYCZNY, ul. Topolowa, 1852 r.

DOM, ul. Główna 4, mur., 1930 r.

DOM, ul. Szkolna 7, glin., 1930 r.

ŻDŻARY

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

DOM NR 17, drewn., XIX/XX w.

ŻYCHLIN

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-REFORMOWANEGO, ul. Parkowa:

- a. kościół, mur., 1821-1822 r.,
- b. dzwonnica, drewn., 1788 r.,
- c. pastorówka nr 7, mur., ok. 1816 r., przebud. 1839 r.,
- d. mauzoleum Bronikowskich, mur., 1840 r.,
- e. cmentarz, ul. Cisowa, ok. 1811 r.,
- f. ogrodzenie z bramą cmentarza, mur., 1854 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY, ul. Parkowa:

- a. pałac, ob. szkoła, nr 2, mur., 1820 r.,
- b. brama, mur., 1 poł. XIX w.,

- c. park, 1 poł. XIX w.
- a. stajnia z wozownią, ob. warsztat, mur., XIX/XX w.,
- b. stodoła, mur., XIX/XX w.,
- c. spichlerz, mur., ok. 1830 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Stare Miasto do rejestru zabytków wpisane są cztery zespoły zabytków ruchomych.

Wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela w Liścu Wielkim wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 38/Wlkp/B decyzją z dnia 4.09.2002 r. (28 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. neogotyckie, murowane ołtarze (główny z XIX wieku, dwa boczne z przełomu XIX i XX w.), ambona z k. XIX w., stacje drogi krzyżowej malowane na płótnie, feretrony z pocz. XX w., neogotycki prospekt organowy, gotycka kropielnica z XV w. Wnętrze zdobi polichromia z 1908 r. autorstwa Aleksandra Przewalskiego. Prace konserwatorskie wyposażenia i wystroju kościoła prowadzone są systematycznie (ołtarze, obrazy stacji drogi krzyżowej, polichromia). W trakcie realizacji są prace konserwatorskie trzech ołtarzy (partie złocone).

Do rejestru zabytków pod nr B-124/70 na podstawie decyzji z dnia 18.11.1998 r., w miejscowości Posoka, wpisana została prywatna kolekcja 29 rzeźb o dużych wartościach historycznych i artystycznych, głównie o tematyce religijnej, pochodzących z przełomu XIX i XX w. Zachowana w stanie dostatecznym.

Wystrój malarski romańskiego kościoła, pełniącego obecnie funkcję kaplicy wschodniej kościoła par. p.w. św. Piotra i Pawła w Starym Mieście wpisany został do rejestru zabytków pod nr B-51/12 na podstawie decyzji z dnia 18.12.1985 r. Dekoracja stropu i ścian autorstwa Eligiusza Niewiadomskiego powstała po 1907 r. Strop wypełniony motywami heraldycznymi i ornamentem roślinno-geometrycznym, ściany pokryte scenami figuralnymi z historii narodu polskiego. Konserwacja polichromii prowadzona jest od 2017 r.

Decyzją z dnia 6.09.2013 r. pod nr 313/Wlkp/B wpisano do rejestru zabytki ruchome znajdujące się na terenie zespołu kościelnego ewangelicko-reformowanego w Żychlinie (83 obiekty). Z wyposażenia kościoła, do rejestru zabytków wpisano 8 obiektów, m.in. chrzcielnicę, ołtarz z kazalnicą, epitafium Teodora Pretwica, epitafium Melanii z Bronikowskich Kurnatowskiej, świeczniki. Z wyposażenia mauzoleum Bronikowskich (5 obiektów) do najcenniejszych

należy renesansowa płyta nagrobna z płaskorzeźbioną postacią rycerza w zbroi.

Na cmentarzu grzebalnym znajduje się zespół zabytkowych grobowców i nagrobków, z których 17 pochodzących z XIX w. wpisano do rejestru zabytków. Na wyróżnienie zasługuje grupa 4 grobowców rodzin szlacheckich związanych ze zborem: Chlebowskich, Opitzów, Żychlińskich, Potworowskich. Są one sukcesywnie remontowane.

Na terenie lapidarium, utworzonego w latach 1985-1991 w bezpośrednim otoczeniu kościoła, zgromadzone są nagrobki i płyty epitafijne przeniesione ze zlikwidowanych cmentarzy reformowanych w kraju (53 obiekty wpisane do rejestru zabytków). Najstarsze datowane są na XVII w., najmłodsze pochodzą z 1 poł. XX w. Zgromadzone w Żychlinie nagrobki, te zachowane w całości, jak i destrukty, eksponowane są zgodnie z projektem opracowanym przez dra Tadeusza Rudkowskiego w Warszawie. Dla lepszego wyeksponowania płyt epitafijnych z XVII i XVIII w. wybudowano w 1992 r., na zapleczu dzwonnicy, specjalnie zaprojektowany odcinek muru, na którym umieszczono co cenniejsze okazy. Pozostałe rozmieszczono w przesłach murowanego ogrodzenia kościelnego, a nagrobki na terenie przykościelnym. Na uwagę zasługuje zespół nagrobków czesko-braterskich pochodzących z XIX w., przeniesionych z likwidowanego przez kopalnię „Bełchatów” cmentarza ewangelicko-reformowanego w Kurowie. Są to obiekty mające charakterystyczną formę małych steli, nie spotykaną na terenie Polski, a typową dla czeskich cmentarzy ewangelickich. Od 2013 r. sukcesywnie prowadzone są prace konserwatorsko-restauratorskie nagrobków i płyt epitafijnych.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Stare Miasto nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją

zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Stare Miasto nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Stare Miasto znajduje się jedno stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Jest to dwór na kopcu zlokalizowany w parku w Żychlinie (st. 1, ob. AZP 57-40/81). Kopiec umiejscowiony jest w południowo-zachodnim narożniku parku, otoczony od zachodu i południa wodą. Według informacji pochodzących od mieszkańców

Żychlina, kilkadziesiąt lat temu można się było jeszcze dostać do murowanej piwnicy usytuowanej na kopcu. W okresie poprzedzającym II wojnę światową wykorzystywano ją jako lodownię. Badania powierzchniowe wykazały obecność ceramiki z okresu nowożytnego. Natomiast badania wykopaliskowe pozwoliły na dokładniejsze określenie wyglądu dworu. W obrębie kulminacji kopca udało się odsłonić fragment fundamentów budowli. Była ona wymurowana z kamieni łączonych na glinę (budynki budowane z kamienia nie były w gruncie rzeczy dostosowane do Polskich warunków. Ze względu na klimat budynki drewniane dawały z pewnością większy komfort mieszkalny i z czasem stały się bardziej popularne wśród barokowej szlachty. Kamienne kamieniczki spełniały natomiast w wieku XVI funkcje mieszkalno - obronne. Miały zwykle postać wieży mieszkalnej usytuowanej na kopcu otoczonym fosą). Ściana fundamentowa usytuowana była na osi wschód-zachód. Jej grubość wynosiła około 1,5 m. Znalezione fragmenty cegieł, dachówek i naczyń zostały wydatkowane na wieki XVII i XVIII, tylko nieliczne fragmenty można określić jako pochodzące z XVI wieku. Wśród niewielkich fragmentów kafli wyróżnia się jeden pokryty glazurą w kolorach białym, zielonym i żółtym z ornamentem roślinnym datowany na XVII wiek. Wyniki badań wykopaliskowych pozwoliły na potwierdzenie wstępnego datowania budowli na początek XVII w.

Dzięki badaniom wykopaliskowym i źródłom pisanimy możemy pokusić się o częściowe odtworzenie wyglądu dworu. Opis dworu żychlińskiego z 1725 r., sporządzony z okazji spisu inwentarza po śmierci wdowy po Aleksandrze Żychlińskim, Marii z Kostkowskich stwierdza, że: *Do dwora żychlińskiego jest brama, do której krata na zawiasach żelaznych, przy której bramie spichlerze z obydwóch stron po jednych drzwiach mające na zawiasach żelaznych. Nad tą bramą izdebka, u której dwoje okien, całe złe. Dach jako nad bramą, tak i nad spichlerzami całe zły, także nowego dachu potrzeba i przyciesi. Dwór z zawarciem znacznej we wszystkim potrzebuje reperacji. Nad którym dach całe zły, okna w większej części złe w drugich miejscach całe ich nie masz. Piece wszystkie złe. Przyciesi miejscami potrzeba nowych. Kominy także wielkiej potrzebują reperacji. Z tego dwora od izby stołowej galeria. U tej po jednej stronie okienka szklane całe złe, po drugiej stronie do ogrodu okiennice tylko drewniane. Z tej galerii kamieniczka, u której okna i piec poprawy potrzebują. Dach na niej zły, mury miejscami porysowane, drzwi na zawiasach żelazne. Pod (...?) także piwnica z żelaznymi drzwiami. Kuchnia we wszystkim reperacji potrzebuje. Przy tej kuchni izdebka, u której okna i piec bardzo złe. Przy tej izdebce komórka*

z konewkami dwiema do mleczna. Drzwi wszystkie na zawiasach żelaznych. Dach na tym budynku bardzo zły. Z przytoczonego opisu wynika, że w 1 poł. XVIII wieku istniały w Żychlinie dwa dwory połączone galerią. Pierwszy z nich był murowany i miał formę *kamieniczki*, która przetrwała z pewnością do drugiej połowy XVIII w. Drugi dwór natomiast był drewniany i prawdopodobnie pamiętał co najmniej wiek XVII. Nie wiemy, kto był jego fundatorem. Mógł to być Stefan Żychliński lub jego syn Piotr. Ten ostatni częściej jednak przebywał w swoich dobrach we wschowskim i wątpliwe jest czy był zainteresowany budową nowej siedziby w Żychlinie. Bardziej prawdopodobna wydaje się więc kandydatura jego ojca, Stefana Żychlińskiego na budowniczego dworu. Budynek drewnianego dworu, sukcesywnie odnawiany, przetrwał wiek XVIII, kiedy to stał się własnością rodziny Bronikowskich. Znajdował się on na terenie dzisiejszego parku, prawdopodobnie między *kamieniczką*, a dzisiejszym budynkiem pałacu.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Stare Miasto został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 1980-2000. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych dotychczasowych założeniach obejmuje bowiem 2 etapy badawcze: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Stare Miasto zewidencjonowano 323 stanowiska archeologiczne:

Lp.	Miejscowość	Nr stanowiska	Funkcja	Chronologia/kultura
1	RUMIN	25, ob. AZP 57-39/16	1. ŚLAD OSADNICZY 1. ŚLAD OSADNICZY 1. ŚLAD OSADNICZY	1. SCHYŁEK NEOLITU-WCZESNA EPOKA BRĄZU 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
2	RUMIN	4, ob. AZP 57-39/56	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
3	RUMIN	6, ob. AZP 57-39/57	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA

4	RUMIN	7, ob. AZP 57-39/58	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
5	RUMIN	8, ob. AZP 57-39/59	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
6	RUMIN	9, ob. AZP 57-39/60	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
7	RUMIN	10, ob. AZP 57-39/61	1. ŚLAD OSADNICZY 2. CMENTARZYSKO	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
8	RUMIN	11, ob. AZP 57-39/62	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. NEOLIT 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. KULTURA ŁUŻYCKA
9	RUMIN	12, ob. AZP 57-39/63	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
10	RUMIN	13, ob. AZP 57-39/64	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
11	RUMIN	25, ob. AZP 57-39/65	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
12	RUMIN	29, ob. AZP 57-39/67	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. OKRES NOWOŻYTNY
13	RUMIN	1, ob. AZP 57-40/1	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
14	RUMIN	2, ob. AZP 57-40/2	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE FAZA D/E
15	RUMIN	3, ob. AZP 57-40/3	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE FAZA D/E
16	RUMIN	17, ob. AZP 57-40/4	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA CERAMIKI SZNUROWEJ 3. KULTURA PRZEWORSKA
17	RUMIN	16, ob. AZP 57-40/5	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA
18	RUMIN	15, ob. AZP 57-40/6	1. OSADA 2. ?	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. MEZOLIT
19	RUMIN	14, ob. AZP 57-40/7	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA GRZEBYKOWO- DOŁKOWA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA POMORSKA
20	RUMIN	22, ob. AZP 57-40/8	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA 5. OSADA 6. CMENTARZYSKO	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. I/II OKRES EPOKI BRĄZU 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. KULTURA PRZEWORSKA 5. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE FAZA B 6. ŚREDNIOWIECZE
21	RUMIN	21, ob. AZP 57-40/9	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. II OKRES EPOKI BRĄZU 4. KULTURA PRZEWORSKA
22	RUMIN	10, ob. AZP 57-40/10	1. OSADA 2. CMENTARZYSKO 3. OSADA 4. OSADA	1. EPOKA KAMIENIA 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE FAZA D/E 4. KULTURA PRZEWORSKA
23	RUMIN	20, ob. AZP 57-40/11	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. PALEOLIT 2. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA
24	RUMIN	19, ob. AZP 57-40/12	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. PALEOLIT 2. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 3. II OKRES EPOKI BRĄZU 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
25	RUMIN	23, ob. AZP 57-40/13	1. OSADA	1. NEOLIT
26	RUMIN	24, ob. AZP 57-40/20	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA

27	STARE MIASTO	21, ob. AZP 57-40/21	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
28	STARE MIASTO	20, ob. AZP 57-40/22	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA
29	STARE MIASTO	14, ob. AZP 57-40/23	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. NIEOKREŚLONA
30	STARE MIASTO	10, ob. AZP 57-40/24	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. NIEOKREŚLONA
31	STARE MIASTO	5, ob. AZP 57-40/25	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
32	STARE MIASTO	6, ob. AZP 57-40/26	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
33	STARE MIASTO	7, ob. AZP 57-40/27	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA 5. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA (OKRES HALSZTACKI) 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. KULTURA GROBÓW PODKŁOSZOWYCH 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 5. KULTURA ŁUŻYCKA (EPOKA BRĄZU)
34	STARE MIASTO	9, ob. AZP 57-40/28	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
35	STARE MIASTO	8, ob. AZP 57-40/29	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
36	STARE MIASTO	3, ob. AZP 57-40/30	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
37	STARE MIASTO	4, ob. AZP 57-40/31	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
38	STARE MIASTO	2, ob. AZP 57-40/32	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
39	STARE MIASTO	1, ob. AZP 57-40/33	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
40	STARE MIASTO	22, ob. AZP 57-40/45	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA
41	STARE MIASTO	24, ob. AZP 57-40/46	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONY
42	STARE MIASTO	23, ob. AZP 57-40/47	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
43	STARE MIASTO	26, ob. AZP 57-40/67	1. OSADA?	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
44	STARE MIASTO	27, ob. AZP 57-40/68	1. OSADA?	1. KULTURA PRZEWORSKA
45	STARE MIASTO	29, ob. AZP 57-40/69	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
46	ŻYCHLIN	1, ob. AZP 57-40/70	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NEOLIT
47	ŻYCHLIN	2, ob. AZP 57-40/71	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NEOLIT
48	ŻYCHLIN	3, ob. AZP 57-40/72	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
49	STARE MIASTO	25, ob. AZP 57-40/73	1. CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE	1. KULTURA PRZEWORSKA
50	ŻYCHLIN	4, ob. AZP 57-40/74	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
51	ŻYCHLIN	5, ob. AZP 57-40/75	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
52	ŻYCHLIN	6, ob. AZP 57-40/76	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
53	ŻYCHLIN	7, ob. AZP 57-40/77	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
54	ŻYCHLIN	8, ob. AZP 57-40/78	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
55	ŻYCHLIN	9, ob. AZP 57-40/79	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
56	STARE MIASTO	34, ob. AZP 57-40/80	1. CMENTARZYSKO 2. OSADA?	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
57	ŻYCHLIN	29, ob. AZP 57-40/81	1. DWÓR NA KOPCU	1. OKRES NOWOŻYTNY
58	ŻYCHLIN	30, ob. AZP 57-40/82	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
59	ŻYCHLIN	31, ob. AZP 57-40/83	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
60	ŻYCHLIN	32,	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

		ob. AZP 57-40/85		
61	BARCZYGLÓW	1, ob. AZP 58-39/1	1. OSADA 2. CMENTARZYSKO	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
62	BARCZYGLÓW	5, ob. AZP 58-39/2	1. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH
63	BARCZYGLÓW	3, ob. AZP 58-39/3	1. OSADA 2. OSADA	1. II OKRES EPOKI BRĄZU 2. KULTURA ŁUŻYCKA
64	BARCZYGLÓW	4, ob. AZP 58-39/4	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA
65	BARCZYGLÓW	6, ob. AZP 58-39/5	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. MEZOLIT 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
66	BARCZYGLÓW	7, ob. AZP 58-39/6	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. OKRES NOWOŻYTNY
67	BARCZYGLÓW	8, ob. AZP 58-39/7	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. OKRES NOWOŻYTNY
68	BARCZYGLÓW	9, ob. AZP 58-39/8	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
69	BARCZYGLÓW	10, ob. AZP 58-39/9	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
70	BARCZYGLÓW	11, ob. AZP 58-39/10	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
71	BARCZYGLÓW	12, ob. AZP 58-39/11	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA POMORSKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
72	BARCZYGLÓW	13, ob. AZP 58-39/12	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
73	BARCZYGLÓW	14, ob. AZP 58-39/13	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. SCHYLEK NEOLITU/WCZESNA EPOKA BRĄZU 3. KULTURA PRZEWORSKA
74	BARCZYGLÓW	15, ob. AZP 58-39/14	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
75	BARCZYGLÓW	16, ob. AZP 58-39/15	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
76	BARCZYGLÓW	17, ob. AZP 58-39/16	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
77	BARCZYGLÓW	18, ob. AZP 58-39/17	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA
78	BARCZYGLÓW	19, ob. AZP 58-39/18	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA
79	BARCZYGLÓW	20, ob. AZP 58-39/19	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
80	BARCZYGLÓW	21, ob. AZP 58-39/20	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
81	BARCZYGLÓW	22, ob. AZP 58-39/21	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
82	BARCZYGLÓW	2, ob. AZP 58-39/22	1. CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE	1. KULTURA PRZEWORSKA
83	BARCZYGLÓW	23, ob. AZP 58-39/23	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
84	BARCZYGLÓW	24, ob. AZP 58-39/24	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA

85	BARCZYGLÓW	25, ob. AZP 58-39/25	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
86	MODŁA KRÓLEWSKA	11, ob. AZP 58-39/26	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
87	MODŁA KRÓLEWSKA	12, ob. AZP 58-39/27	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA
88	GŁÓWIEW	5, ob. AZP 58-39/28	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
89	GŁÓWIEW	6, ob. AZP 58-39/29	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
90	GŁÓWIEW	7, ob. AZP 58-39/30	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
91	GŁÓWIEW	8, ob. AZP 58-39/31	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
92	BARCZYGLÓW	27, ob. AZP 58-39/125	1. OSADA	1. KULTURA TRZCINECKA
93	STARE MIASTO	11, ob. AZP 58-40/1	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
94	STARE MIASTO	12, ob. AZP 58-40/2	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
95	STARE MIASTO	13, ob. AZP 58-40/3	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
96	STARE MIASTO	15, ob. AZP 58-40/4	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONY 2. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH
97	STARE MIASTO	16, ob. AZP 58-40/5	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
98	STARE MIASTO	17, ob. AZP 58-40/6	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
99	STARE MIASTO	18, ob. AZP 58-40/7	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
100	STARE MIASTO	19, ob. AZP 58-40/8	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
101	STARE MIASTO	41, ob. AZP 58-40/9	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
102	STARE MIASTO	28, ob. AZP 58-40/10	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA? 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
103	STARE MIASTO	30, ob. AZP 58-40/11	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
104	STARE MIASTO	31, ob. AZP 58-40/12	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA TRZCINECKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
105	MODŁA KRÓLEWSKA	1, ob. AZP 58-40/13	1. CMENTARZYSKO	1. KULTURA PRZEWORSKA
106	MODŁA KRÓLEWSKA	2, ob. AZP 58-40/14	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
107	MODŁA KRÓLEWSKA	3, ob. AZP 58-40/15	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
108	MODŁA KRÓLEWSKA	4, ob. AZP 58-40/16	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY

109	STARE MIASTO	33, ob. AZP 58-40/17	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
110	STARE MIASTO	32, ob. AZP 58-40/18	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
111	KRĄGOLA	1, ob. AZP 58-40/19	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
112	KRĄGOLA	2, ob. AZP 58-40/20	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. NEOLIT 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
113	KARASY	1, ob. AZP 58-40/21	1. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH
114	KARASY	2, ob. AZP 58-40/22	1. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH
115	KARASY	3, ob. AZP 58-40/23	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
116	KARASY	4, ob. AZP 58-40/24	1. OSADA 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
117	KARASY	5, ob. AZP 58-40/25	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
118	KARASY	6, ob. AZP 58-40/26	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
119	KARASY	7, ob. AZP 58-40/27	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
120	LISIEC MAŁY	1, ob. AZP 58-40/28	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
121	LISIEC MAŁY	2, ob. AZP 58-40/29	1. OSADA 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
122	LISIEC MAŁY	3, ob. AZP 58-40/30	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. OSADA 5. RELIKTY DWORU?	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY 5. OKRES NOWOŻYTNY
123	LISIEC MAŁY	4, ob. AZP 58-40/31	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
124	LISIEC MAŁY	5, ob. AZP 58-40/32	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
125	LISIEC MAŁY	6, ob. AZP 58-40/33	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
126	LISIEC MAŁY	7, ob. AZP 58-40/34	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
127	LISIEC MAŁY	8, ob. AZP 58-40/35	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
128	LISIEC MAŁY	9, ob. AZP 58-40/36	1. OSADA	1. KULTURA CERAMIKI SZNUROWEJ
129	STARE MIASTO	42, ob. AZP 58-40/37	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
130	STARE MIASTO	40, ob. AZP 58-40/38	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA

			3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
131	STARE MIASTO	43, ob. AZP 58-40/39	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
132	STARE MIASTO	35, ob. AZP 58-40/40	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
133	STARE MIASTO	36, ob. AZP 58-40/41	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. ŚREDNIOWIECZE
134	STARE MIASTO	37, ob. AZP 58-40/42	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
135	STARE MIASTO	38, ob. AZP 58-40/43	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
136	STARE MIASTO	39, ob. AZP 58-40/44	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
137	STARE MIASTO	44, ob. AZP 58-40/45	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
138	MODŁA KRÓLEWSKA	10, ob. AZP 58-40/46	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
139	MODŁA KRÓLEWSKA	9, ob. AZP 58-40/47	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH
140	MODŁA KRÓLEWSKA	5, ob. AZP 58-40/48	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
141	MODŁA KRÓLEWSKA	6, ob. AZP 58-40/49	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. OKRES NOWOŻYTNY
142	MODŁA KRÓLEWSKA	7, ob. AZP 58-40/50	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
143	MODŁA KRÓLEWSKA	8, ob. AZP 58-40/51	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
144	KARSY	8, ob. AZP 58-40/52	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
145	KARSY	9, ob. AZP 58-40/53	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
146	KARSY	10, ob. AZP 58-40/54	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
147	KARSY	11, ob. AZP 58-40/55	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 3. SCHYŁEK NEOLITU/WCZESNA EPOKA BRAZU 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
148	KARSY	12, ob. AZP 58-40/56	1. CMENTARZYSKO?	1. KULTURA PRZEWORSKA
149	KARSY	13, ob. AZP 58-40/57	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
150	KARSY	10, ob. AZP 58-40/58	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
151	ŻYCHLIN	11, ob. AZP 58-40/59	1. OSADA 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
152	ŻYCHLIN	12, ob. AZP 58-40/60	1. OSADA 2. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
153	ŻYCHLIN	13, ob. AZP 58-40/61	1. OSADA 2. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
154	ŻYCHLIN	14, ob. AZP 58-40/62	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH
155	ŻYCHLIN	15, ob. AZP 58-40/63	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
156	ŻYCHLIN	16, ob. AZP 58-40/64	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
157	ŻYCHLIN	17,	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA

		ob. AZP 58-40/65	2. ŚLAD OSADNICZY	2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
158	ŻYCHLIN	18, ob. AZP 58-40/66	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
159	ŻYCHLIN	19, ob. AZP 58-40/67	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
160	ŻYCHLIN	20, ob. AZP 58-40/68	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
161	ŻYCHLIN	21, ob. AZP 58-40/69	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
162	ŻYCHLIN	22, ob. AZP 58-40/70	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
163	ŻYCHLIN	23, ob. AZP 58-40/71	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
164	ŻYCHLIN	24, ob. AZP 58-40/72	1. OSADA 2. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
165	ŻYCHLIN	25, ob. AZP 58-40/73	1. KUŹNIA	1. OKRES NOWOŻYTNY
166	ŻYCHLIN	26, ob. AZP 58-40/74	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
167	ŻYCHLIN	27, ob. AZP 58-40/75	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
168	ŻYCHLIN	28, ob. AZP 58-40/76	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
169	JANOWICE	1, ob. AZP 58-40/77	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
170	JANOWICE	2, ob. AZP 58-40/78	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
171	JANOWICE	3, ob. AZP 58-40/79	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
172	JANOWICE	4, ob. AZP 58-40/80	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
173	JANOWICE	5, ob. AZP 58-40/81	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
174	JANOWICE	6, ob. AZP 58-40/82	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
175	JANOWICE	7, ob. AZP 58-40/83	1. ŚLAD OSADNICZY 2. CMENTARZYSKO?	1. WCZESNA EPOKA BRĄZU 2. KULTURA ŁUŻYCKA
176	JANOWICE	8, ob. AZP 58-40/84	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
177	JANOWICE	9, ob. AZP 58-40/85	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. OKRES NOWOŻYTNY
178	KRAĞOLA	3, ob. AZP 58-40/86	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
179	KRAĞOLA	4, ob. AZP 58-40/87	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. WCZESNA EPOKA BRĄZU 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
180	KRAĞOLA	5, ob. AZP 58-40/88	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
181	KRAĞOLA	6, ob. AZP 58-40/89	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONY
182	KRAĞOLA	7, ob. AZP 58-40/90	1. OSADA 2. OSADA 3. OSADA 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
183	KRAĞOLA	17, ob. AZP 58-40/91	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
184	KRAĞOLA	15, ob. AZP 58-40/92	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. NIEOKREŚLONA
185	KRAĞOLA	16, ob. AZP 58-40/93	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
186	KRAĞOLA	14,	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONA

		ob. AZP 58-40/94		
187	KRAĞOLA	10, ob. AZP 58-40/95	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
188	KRAĞOLA	11, ob. AZP 58-40/96	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
189	KRAĞOLA	12, ob. AZP 58-40/97	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
190	KRAĞOLA	13, ob. AZP 58-40/98	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
191	KRAĞOLA	9, ob. AZP 58-40/99	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONA
192	KRAĞOLA	8, ob. AZP 58-40/100	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONA
193	ŹDŹARY	4, ob. AZP 58-40/101	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE?
194	ŹDŹARY	2, ob. AZP 58-40/102	1. CMENTARZYSKO SZKIELETOWE	1. NIEOKREŚLONA
195	ŹDŹARY	10, ob. AZP 58-40/103	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
196	ŹDŹARY	9, ob. AZP 58-40/104	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
197	ŹDŹARY	1, ob. AZP 58-40/105	1. CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE?	1. NIEOKREŚLONA
198	ŹDŹARY	8, ob. AZP 58-40/106	1. OSADA 2. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
199	ŹDŹARY	7, ob. AZP 58-40/107	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
200	ŹDŹARY	6, ob. AZP 58-40/108	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
201	ŹDŹARY	12, ob. AZP 58-40/109	1. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
202	ŹDŹARY	11, ob. AZP 58-40/110	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
203	ŹDŹARY	3, ob. AZP 58-40/111	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
204	ŹDŹARY	5, ob. AZP 58-40/112	1. OSADA	1. WCZESNA EPOKA BRAŻU
205	LISIEC WIELKI	12, ob. AZP 58-40/113	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
206	LISIEC WIELKI	13, ob. AZP 58-40/114	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
207	LISIEC WIELKI	11, ob. AZP 58-40/115	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
208	LISIEC WIELKI	10, ob. AZP 58-40/116	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
209	LISIEC MAŁY	17, ob. AZP 58-40/117	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONA
210	LISIEC MAŁY	18, ob. AZP 58-40/118	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
211	LISIEC MAŁY	30, ob. AZP 58-40/119	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. WCZESNA EPOKA BRAŻU 3. NIEOKREŚLONA
212	LISIEC MAŁY	16, ob. AZP 58-40/120	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
213	LISIEC MAŁY	19, ob. AZP 58-40/121	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA?
214	LISIEC MAŁY	20, ob. AZP 58-40/122	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
215	LISIEC MAŁY	15, ob. AZP 58-40/123	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
216	LISIEC MAŁY	13, ob. AZP 58-40/124	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA
217	LISIEC MAŁY	12, ob. AZP 58-40/125	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
218	LISIEC MAŁY	11, ob. AZP 58-40/126	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE

219	LISIEC MAŁY	10, ob. AZP 58-40/127	1. OSADA 2. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
220	LISIEC MAŁY	14, ob. AZP 58-40/128	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
221	LISIEC MAŁY	27, ob. AZP 58-40/129	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
222	LISIEC MAŁY	28, ob. AZP 58-40/130	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
223	LISIEC MAŁY	29, ob. AZP 58-40/131	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
224	LISIEC MAŁY	22, ob. AZP 58-40/132	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
225	LISIEC MAŁY	21, ob. AZP 58-40/133	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. SCHYŁEK NEOLITU 2. NIEOKREŚLONA
226	LISIEC MAŁY	25, ob. AZP 58-40/134	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA?
227	LISIEC MAŁY	24, ob. AZP 58-40/135	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
228	LISIEC MAŁY	23, ob. AZP 58-40/136	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA
229	LISIEC MAŁY	26, ob. AZP 58-40/137	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
230	GŁÓWIEW	3, ob. AZP 58-40/138	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
231	GŁÓWIEW	4, ob. AZP 58-40/139	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
232	GŁÓWIEW	5, ob. AZP 58-40/140	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA?
233	STARE MIASTO	24, ob. AZP 58-40/141	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
234	STARE MIASTO	26, ob. AZP 58-40/142	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
235	ZYCHLIN	29, ob. AZP 58-40/143	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
236	JANOWICE	10, ob. AZP 58-40/144	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
237	KRĄGOLA	9, ob. AZP 58-40/145	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
238	KRĄGOLA	10, ob. AZP 58-40/146	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
239	ŻDŻARY	12, ob. AZP 58-41/145	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
240	GŁÓWIEW	1, ob. AZP 59-39/1	1. PUNKT OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
241	GŁÓWIEW	2, ob. AZP 59-39/2	1. OSADA 2. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
242	GŁÓWIEW	13, ob. AZP 59-39/11	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
243	GŁÓWIEW	14, ob. AZP 59-39/12	1. PUNKT OSADNICZY 2. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
244	GŁÓWIEW	15, ob. AZP 59-39/13	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
245	GŁÓWIEW	16, ob. AZP 59-39/14	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
246	GŁÓWIEW	17, ob. AZP 59-39/15	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
247	GŁÓWIEW	18, ob. AZP 59-39/16	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
248	GŁÓWIEW	19, ob. AZP 59-39/17	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
249	GŁÓWIEW	20, ob. AZP 59-39/18	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. OKRES NOWOŻYTNY
250	GŁÓWIEW	21, ob. AZP 59-39/19	1. PUNKT OSADNICZY? 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
251	GŁÓWIEW	22, ob. AZP 59-39/20	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH

				2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
252	GŁÓWIEW	23, ob. AZP 59-39/21	1. PUNKT OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
253	GŁÓWIEW	24, ob. AZP 59-39/22	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. PRADZIEJE 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
254	GŁÓWIEW	25, ob. AZP 59-39/23	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
255	GŁÓWIEW	26, ob. AZP 59-39/24	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
256	GŁÓWIEW	27, ob. AZP 59-39/25	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
257	GŁÓWIEW	28, ob. AZP 59-39/26	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
258	GŁÓWIEW	29, ob. AZP 59-39/27	1. PUNKT OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
259	GŁÓWIEW	30, ob. AZP 59-39/28	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
260	GŁÓWIEW	31, ob. AZP 59-39/29	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
261	GŁÓWIEW	32, ob. AZP 59-39/30	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
262	GŁÓWIEW	33, ob. AZP 59-39/31	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
263	GŁÓWIEW	34, ob. AZP 59-39/32	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
264	GŁÓWIEW	35, ob. AZP 59-39/33	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
265	GŁÓWIEW	36, ob. AZP 59-39/34	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
266	GŁÓWIEW	37, ob. AZP 59-39/35	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
267	GŁÓWIEW	38, ob. AZP 59-39/36	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
268	GŁÓWIEW	39, ob. AZP 59-39/37	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
269	GŁÓWIEW	40, ob. AZP 59-39/38	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
270	GŁÓWIEW	41, ob. AZP 59-39/39	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
271	GŁÓWIEW	42, ob. AZP 59-39/40	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
272	GŁÓWIEW	43, ob. AZP 59-39/41	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA
273	GŁÓWIEW	44, ob. AZP 59-39/42	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
274	GŁÓWIEW	45, ob. AZP 59-39/43	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. PRADZIEJE 2. OKRES NOWOŻYTNY
275	GŁÓWIEW	46, ob. AZP 59-39/44	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
276	GŁÓWIEW	47, ob. AZP 59-39/45	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
277	KAZIMIERÓW	13, ob. AZP 59-39/46	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
278	KAZIMIERÓW	14, ob. AZP 59-39/47	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
279	KAZIMIERÓW	15, ob. AZP 59-39/48	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
280	KAZIMIERÓW	16, ob. AZP 59-39/49	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
281	KAZIMIERÓW	17, ob. AZP 59-39/50	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
282	LISIEC WIELKI	1, ob. AZP 59-40/1	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
283	LISIEC WIELKI	2, ob. AZP 59-40/2	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
284	LISIEC WIELKI	3, ob. AZP 59-40/3	1. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
285	LISIEC WIELKI	4, ob. AZP 59-40/4	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
286	LISIEC WIELKI	5, ob. AZP 59-40/5	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA

			2. OSADA 3. PUNKT OSADNICZY	2. KULTURA PRZEWORSKA 3. OKRES NOWOŻYTNY
287	LISIEC WIELKI	6, ob. AZP 59-40/6	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
288	LISIEC WIELKI	7, ob. AZP 59-40/7	1. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
289	LISIEC WIELKI	8, ob. AZP 59-40/8	1. ŚLAD OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONA
290	LISIEC WIELKI	9, ob. AZP 59-40/9	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
291	KAZIMIERÓW	1, ob. AZP 59-40/10	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. NIEOKREŚLONA 2. OKRES NOWOŻYTNY
292	KAZIMIERÓW	2, ob. AZP 59-40/11	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE
293	KAZIMIERÓW	3, ob. AZP 59-40/12	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY
294	KAZIMIERÓW	4, ob. AZP 59-40/13	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
295	GŁÓWIEW	9, ob. AZP 59-40/15	1. ŚLAD OSADNICZY	1. SCHYŁEK NEOLITU/WCZESNA EPOKA BRĄZU
296	LISIEC MAŁY	39, ob. AZP 59-40/16	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
297	GŁÓWIEW	10, ob. AZP 59-40/17	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
298	LISIEC WIELKI	17, ob. AZP 59-40/18	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
299	LISIEC WIELKI	18, ob. AZP 59-40/19	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA
300	LISIEC WIELKI	19, ob. AZP 59-40/20	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
301	LISIEC WIELKI	20, ob. AZP 59-40/21	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PŹNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
302	LISIEC WIELKI	14, ob. AZP 59-40/22	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
303	LISIEC WIELKI	15, ob. AZP 59-40/23	1. MŁYN	1. OKRES NOWOŻYTNY
304	LISIEC WIELKI	16, ob. AZP 59-40/24	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
305	KAZIMIERÓW	5, ob. AZP 59-40/25	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
306	KAZIMIERÓW	6, ob. AZP 59-40/26	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY
307	KAZIMIERÓW	7, ob. AZP 59-40/27	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
308	KAZIMIERÓW	8, ob. AZP 59-40/28	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
309	KAZIMIERÓW	9, ob. AZP 59-40/29	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
310	KAZIMIERÓW	10, ob. AZP 59-40/30	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNA EPOKA BRĄZU
311	KAZIMIERÓW	11, ob. AZP 59-40/31	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY
312	KAZIMIERÓW	12, ob. AZP 59-40/32	1. PUNKT OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
313	ZGODA	1, ob. AZP 59-40/33	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE
314	ZGODA	2, ob. AZP 59-40/34	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
315	ZGODA	3, ob. AZP 59-40/35	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
316	LISIEC MAŁY	31, ob. AZP 59-40/36	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY
317	LISIEC MAŁY	32, ob. AZP 59-40/37	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY

318	LISIEC MAŁY	33, ob. AZP 59-40/38	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY
319	LISIEC MAŁY	34, ob. AZP 59-40/39	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY
320	LISIEC MAŁY	35, ob. AZP 59-40/40	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA
321	LISIEC MAŁY	36, ob. AZP 59-40/41	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
322	LISIEC MAŁY	37, ob. AZP 59-40/42	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE
323	LISIEC MAŁY	38, ob. AZP 59-40/43	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA

TAB. 1. Zestawienie dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy Stare Miasto na podstawie Gminnej Ewidencji Zabytków, wykonanej w 2015 r.

Według podziału Wielkopolski na regiony J. Kondrackiego obszar gminy Stare Miasto leży w obrębie podprovincji Nizin Środkowopolskich w skład której wchodzi makroregion Nizina Południowo – Wielkopolska z mezoregionami – Dolina Konińska, Równina Rychwalska, Pagórki Złotogórskie.

Według podziału geomorfologicznego B. Krygowskiego obszar opracowania należy do regionu pradolina Warszawsko – Berlińska z subregionami: Kotlina Pyzderska i Odcinek Koniński.

Powierzchnia terenu gminy jest urozmaicona. Różnica wysokości pomiędzy najniższym punktem terenu - 79 m n.p.m. w dolinie Warty, a najwyższym 155 m n.p.m. we wschodniej części gminy wynosi 76 m. W obrębie gminy Stare Miasto wydzielono podstawowe jednostki morfologiczne:

1. Pradolinę Warszawsko – Berlińską, która odcina Równinę Wrzesińską od Równiny Rychwalskiej. Zbudowana jest z osadów akumulacji rzecznej – piasków i żwirów, przewarstwionych lokalnie wkładkami mułków i glin. Na powierzchni w obrębie dna pradoliny występują liczne wały wydmowe oraz rozległe powierzchnie gruntów organicznych.

2. Równinę Rychwalską, która stanowi fragment równiny terasowo – plejstoceńskiej z okresu zlodowacenia bałtyckiego. Jest to płaska wysoczyzna urozmaicona doliną rzeki Powy, pozbawiona zupełnie zbiorników wodnych. Powierzchnia jej jest na ogół słabo zróżnicowana i zalega na wysokości od 98 do 102 m n.p.m. W obszarze równiny wyróżnić można terasy wysokie (wyższe i niższe) oraz terasę środkową. Wyższa terasa wysoka charakteryzuje się wyraźnym pochyleniem powierzchni terenu i jest rozcięta wąskimi dolinami dopływów Powy. Niższą terasę wysoką rozcina dolina Powy, której szerokość waha się od 100 m w miejscowości Niklas do 700 m na wysokości Modła – Kolonia. Terasa środkowa jest prawie płaska o niewielkim spadku (0 – 3%). Jest to obszar podmokły z licznymi słabo zaznaczonymi dolinami rzecznyymi i zagłębieniami bezodpływowymi. Dodatkową cechą charakterystyczną terasy

środkowej oraz niższej terasy wysokiej jest występowanie wydm. Największe skupisko wydm stwierdzono na zachód od drogi Stare Miasto – Rychwał gdzie wydmy ciągną się na przestrzeni 3 km, w przewadze porośnięte lasem.

3. Pagórki Złotogórskie - to zespół form marginalnych akumulacji wodno – lodowcowej. Podstawa Pagórków Złotogórskich w obrębie gminy znajduje się na wysokości 120 – 130 m n.p.m., a kulminacja na rzędnej 153,5 m n.p.m. Spadki tego rejonu często przekraczają 15%. Kulminacja tego obszaru (Złota Góra 187 m n.p.m.)

Główną osią hydrograficzną omawianego obszaru jest Warta, która płynie dnem Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej ze wschodu na zachód w północnej części gminy (na odcinku 7 km). Jednym z lewostronnych dopływów Warty jest Powa (o wyrównanym przebiegu południkowym). Powa bierze początek w południowej rubieży Kotliny Rychwalskiej. Wypływa na wysokości około 120 m n.p.m. Długość rzeki wynosi około 50 km. Charakterystyczną cechą tej rzeki jest bardzo wyraźna asymetria dorzecza, w sposób zdecydowany dominują dopływy prawostronne. Nieliczne dopływy lewostronne prowadzą bardzo małe ilości wody. Około 20% obszaru gminy znajduje się w dorzeczu Strugi Zarzewskiej.

Gleby gminy Stare Miasto charakteryzują się małym zróżnicowaniem. Dominującym materiałem glebotwórczym są piaski fluwioglacjalne (wodno – lodowcowe). Użytki zielone znajdują się na glebach murszastych, murszasto – torfowych i częściowo czarnych ziemiach. Na terenie gminy występują następujące typy gleb: gleby pseudobielicowe, gleby brunatne wyługowane, gleby murszowe.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie gminy sięgają środkowej epoki kamienia – mezolitu. W okresie środkowej epoki kamienia obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzynę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Pojedyncze znaleziska datowane na okres mezolitu z obszaru dzisiejszej gminy Stare Miasto pochodzą z okolic miejscowości: Barczygłów, Rumin.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następných epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu na terenie gminy Stare Miasto wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych (okolice miejscowości: Barczygłów, Główwiew, Janowice, Karsy, Krągola, Lisiec Mały, Modła Królewska, Rumin, Stare Miasto, Żychlin). Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Mniej liczne są natomiast ślady obecności na tych terenach ludności kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równoległe z kulturą pucharów lejkowatych. Nieliczne są również pozostałości osadnictwa ludności kultury ceramiki sznurowej (okolice miejscowości Lisiec Mały, Rumin).

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu jest na terenie gminy słabo reprezentowana. Znamy tylko kilka stanowisk z tego okresu na terenie dzisiejszej gminy Stare Miasto. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W tym okresie odnotowujemy dalszy rozwój kultury łużyckiej. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych,

zboże sprzątało się sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane przez pozostałości osadnicze w okolicach miejscowości: Barczygłów, Główwiew, Janowice, Karsy, Krągola, Lisiec Mały, Lisiec Wielki, Rumin, Stare Miasto, Żdżary, Żychlin oraz cmentarzysko kultury łużyckiej w miejscowości Rumin.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Z osadnictwem tej ludności można wiązać stanowiska archeologiczne z miejscowości Barczygłów.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich.

Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze naszej gminy notujemy kilkadziesiąt stanowisk ludności kultury przeworskiej (między innymi okolice miejscowości: Barczygłów, Główwiew, Janowice, Karsy, Krągola, Lisiec Mały, Lisiec Wielki, Rumin, Stare Miasto, Żdżary, Żychlin), w tym także cmentarzyska w miejscowościach: Barczygłów, Karsy, Modła Królewska, Stare Miasto.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa

głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n.e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Także na obszarze dzisiejszej gminy Stare Miasto osadnictwo rozwijało się również we wczesnym i późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Na szczególną uwagę w tym kontekście zasługuje wczesna metryka miejscowości Stare Miasto, na terenie której osada targowa wykształciła się najprawdopodobniej na przełomie XII i XIII wieku. Stare Miasto usytuowane było na przecięciu się ważnych szlaków handlowych o znaczeniu międzynarodowym (w pobliżu znajdowała się przeprawa przez Wartę). Znaczenie osady potwierdza wzniesienie kościoła romańskiego. Badania archeologiczne potwierdzają istnienie cmentarza przykościelnego z poziomami grobów datowanymi najwcześniej na 1 poł. XIII wieku. Natrafiono również na warstwę osadniczą, na której wzniesiono kościół, datowaną na XII-XIII wiek.

Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w. Z relikdami dworu z okresu nowożytnego mamy do czynienia w parku w Żychlinie oraz prawdopodobnie w miejscowości Lisiec Mały.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Niszczenie stanowisk archeologicznych jest natomiast bardzo widoczne na terenach zurbanizowanych. Zauważyć należy, że badania archeologiczne prowadzone na terenie samego Starego Miasta stwierdziły znaczne zniszczenie nawarstwień kulturowych poprzez prace budowlane prowadzone w XIX i XX w.

Przebudowa układów urbanistycznych prowadzi więc do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. W obrębie Starego Miasta, wszelkiego rodzaju prace budowlane wywołały znaczne zniszczenia zabytkowej substancji. Stąd rodzi się nieodzowna potrzeba prowadzenia prac archeologicznych nadzorujących wszelkie prace budowlane na terenie samego Starego Miasta. Uwagę zwracają zwłaszcza działki w historycznym centrum miejscowości oraz obecnie jeszcze nie zabudowane działki na jego obrzeżach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg (na rok 2025 przewidziano

między innymi następujące inwestycje: budowę chodnika w m. Janowice, ul. Brylantowa, budowę chodnika w m. Krągola, ul. Prosta, budowę ścieżki pieszo-rowerowej w ciągu drogi powiatowej Lisiec Mały-Lisiec Wielki, budowę chodnika w m. Lisiec Wielki ul. Makowa, chodnika w m. Żdźary, ul. Borówkowa i ul. Jodłowa, przebudowę drogi w m. Modła Królewska, ul. Słoneczna w zakresie odwodnienia, budowę oświetlenia ulicznego w m. Barczygłów - ul. Grodziecka, Bicz, Główiew, Karsy, Lisiec Nowy, Krągola – ul. Cicha, Krągola Pierwsza, Lisiec Wielki – ul. Długa, Zgoda, Posoka - ul. Srebrna, Żłota, Platynowa i Miedziana, Rumin-Posoka - ul. Cytrynowa, Karminowa, Błękitna, Szafranowa, Oliwkowa, Stare Miasto – ul. Wierzbowa, Szkolna, Topolowa, Trójka, Żdźary – ul. Jeżynowa, natomiast na lata 2025-2029 Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad planuje rozbudowę drogi krajowej nr 25 także na terenie gminy Stare Miasto), rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych (w 2025 r. planuje się budowę kanalizacji sanitarnej, deszczowej czy wodociągowej w m.: Barczygłów, Janowice, Stare Miasto, Żychlin, budowę stacji uzdatniania wody w m. Stare Miasto, budowę kanalizacji sanitarnej w m. Stare Miasto, rozbudowę oczyszczalni ścieków w m. Modła Królewska - etap II wraz z budową kolektora tłoczego od oczyszczalni) czy eksploatacja surowców naturalnych. Na terenie gminy występują złoża kruszywa naturalnego, są to złoża piasków kwarcowych „RUMIN”. Dopuszcza się eksploatację złoża oraz lokalizację zakładu przeróbki w granicach lub poza granicami złoża. Węgiel brunatny występuje w postaci złoża „RUMIN”, które ze względów ekonomicznych nie leży w sferze zainteresowania kopalni oraz małego fragmentu - pole Kuchary Kościelne, złoża „PIASKI”, które zalega na pograniczu gmin Rychwał, Rzgów i Stare Miasto.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest również działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka (użytki rolne zajmują 74% obszaru gminy). Natomiast najlepiej zachowane stanowiska znajdują się na terenach zalesionych. Gmina Stare Miasto charakteryzuje się bardzo małą lesistością. Lasy w gminie zajmują 14,1% ogólnej powierzchni i skoncentrowane są głównie we wsiach: Żychlin, Rumin, Stare Miasto, Zgoda, Lisiec Mały, Kazimierów i Barczygłów. Największy zwarty kompleks leśny występuje we wschodniej części gminy, na terenie Pagórków Żłotogórskich i na ich przedpolu oraz na nieużytkach.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez

ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwił tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kierownika Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola,

lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Kolejną ważną grupą imprez folklorystycznych stanowią te, których podstawą są różne pozostałe elementy dziedzictwa wiejskiego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego.

Dziedzictwo kulturowe gminy upowszechnia Biblioteka Publiczna Gminy Stare Miasto im. prof. Joanny Papuzińskiej, która oprócz działań związanych z upowszechnianiem i rozwojem czytelnictwa, jest głównym organizatorem lub współorganizatorem wydarzeń kulturalnych, promotorem dziedzictwa kulturowego gminy, w tym tradycji ludowych. Biblioteka prowadzi Orkiestrę Staromiejską Gminy Stare Miasto oraz zespół Mażoretki Sigma, które wraz z zespołem ludowym „Uśmiech” z Liśca Wielkiego uświetniają imprezy gminne.

Towarzystwo im. Fryderyka Chopina Koło w Żychlinie także upowszechnia dziedzictwo kulturowe gminy. Jest ono organizatorem, wspólnie z gminnymi jednostkami i Starostwem Powiatowym, corocznych uroczystości dla upamiętnienia rocznicy śmierci Fryderyka Chopina i pobytu kompozytora w Żychlinie w 1829 r. Uroczystości uświetniają zawsze koncerty w kościele parafii ewangelicko-reformowanej, różne wystawy, seminaria, plenery malarskie i konkursy. Towarzystwo, wspólnie z jednostkami organizacyjnymi gminy i miastem Konin, jest organizatorem Ogólnopolskiego Festiwalu Pianistycznego "Chopinowskie Interpretacje Młodych" Konin - Żychlin, który odbywa się od dwóch dekad. Uroczystym zwieńczeniem każdego Festiwalu jest koncert laureatów „Chopin w blasku świateł”, podczas którego zostaje ogłoszony werdykt i wręczone zostają nagrody. Koncert ten odbywa się w sali balowej pałacu Bronikowskich (obecnie siedziba Zespołu Szkół Ekonomiczno-Usługowych im. Fryderyka Chopina) w Żychlinie, w którym we wrześniu 1829 roku przez trzy dni przebywał Fryderyk Chopin.

Szkoły podstawowe również organizują konkursy związane z tematyką dziedzictwa kulturowego np.: gminny konkurs o życiu i twórczości Fryderyka Chopina „Wieńczę Talent i Cnotę”, konkurs „Z gwarą za pan brat”, konkurs poezji

i pieśni patriotycznej, itp.

Gmina nie posiada profesjonalnej placówki muzealnej, ale w miejscowości Posoka znajduje się prywatna izba muzealna, założona i udostępniana przez pasjonata sztuki ludowej, w której zgromadzono ciekawą kolekcję rzeźby, głównie religijnej, z przełomu XIX i XX w.

Depozytariuszami tradycji są Koła Gospodyń Wiejskich, których na terenie gminy, według wykazu ARIMR, zostało zarejestrowanych dziesięć. KGW integrują lokalne społeczności i rozwijają kulturę ludową, podtrzymują tradycje, organizują warsztaty ginących zawodów, przygotowują kulinaria w oparciu o regionalne produkty żywnościowe wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych, które prezentują podczas lokalnych imprez, a także uczestniczą z sukcesem w różnych konkursach, wystawach, np. w Ogólnopolskim Konkursie Kulinarnym dla Kół Gospodyń Wiejskich pn. „Bitwa Regionów”, Wielkie Ruszenie Powiatu Konińskiego, Wielkopolska Gala Produktów Regionalnych czy Ogólnopolska Prezentacja Stołów Wigilijnych i Wielkanocnych.

Kulturotwórczą rolę spełniają także Ochotnicze Straże Pożarne. Na terenie gminy funkcjonuje 12 jednostek OSP, w tym ponad stuletnia jednostka w Liścu Wielkim i stuletnia jednostka OSP Krągola. Strażacy współpracują z różnymi organizacjami pozarządowymi i instytucjami przy organizacji imprez, zawodów sportowo-pożarniczych i wszelkich uroczystości gminnych.

Ponadto, nadal w wielu domach pielęgnowane są tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, starsi mieszkańcy rozmawiają zanikającą już gwara, przekazują miejscowe legendy i podania.

Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego są uroczyste msze w Święto Plonów czy Trzech Króli, Misterium Męki Pańskiej, procesje Bożego Ciała. Również organizowane imprezy, takie jak np.: Dni Staromiejskie, Dożynki Gminno-Parafialne, Dzień Integracji, Gminny Dzień Kobiet, Dzień Dziecka, Gminny Dzień Sportu, Rajdy Rowerowe, Puchar Wójta Gminy Stare Miasto w tenisie stołowym, Gminne Obchody Narodowego Święta Niepodległości, różne warsztaty rękodzielnicze, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż oparty na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą

do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarciem się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa odnosi się również do dziedzictwa i jest symbolem tożsamości. Ustanowiony Uchwałą Nr VI/43/2003 Rady Gminy w Starym Mieście z dnia 27 marca 2003 r. Statut Gminy Stare Miasto określa w § 6 ust. 3 wizerunek herbu, który przedstawia na tarczy koloru czerwonego złoty portal z dwoma srebrnymi krzyżami: ponad nim i na łuku bramy oraz błękitny prześwit, ze skrzyżowanymi dwoma złotymi kluczami i srebrno-złotym mieczem skierowanym ostrzem w dół.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę

i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stare Miasto uchwalone zostało Uchwałą Nr XIX/157/2000 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 30.03.2000 r., ze zmianami przyjętymi: Uchwałą Nr XXXII/234/2005 z dnia 25.05.2005 r., Uchwałą Nr XXXIX/362/2010 z dnia 12.02.2010 r., Uchwałą nr XXIX/205/2012 z dnia 28.12.2012 r., Uchwałą Nr XV/101/2015 z dnia 26.11.2015 r., Uchwałą Nr V/20/2019 z dnia 31.01.2019 r., Uchwałą nr XXXI/211/2020 z dnia 10.12.2020 r., Uchwałą Nr XLII/275/2021 z dnia 26.08.2021 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdziale II „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, pkt 4. „Charakterystyka środowiska kulturowego” przedstawiono zarys historii gminy, wymieniono obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Poniżej przedstawiono granice ochrony i zalecenia konserwatorskie:

1. Założenia rezydencjonalne (Rumin, Żychlin) i sakralne (Lisiec Wielki, Stare Miasto, Żychlin).

W obrębie założeń podlegających ochronie konserwatorskiej obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- c) zachowanie zabytkowej zieleni,

d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej

e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Cmentarze.

Ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższego otoczenia. Dla nieczynnych cmentarzy ustala się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej szerokości ok. 10 m oraz wyłączenie tej strefy spod zabudowy.

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- a) historycznej parcelacji,
- b) historycznego rozplanowania,
- c) zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d) zabytkowej zieleni.

3. Pojedyncze obiekty budowlane.

Ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem. Obowiązuje zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy architektonicznej.

4. Ustalenia ogólne.

Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz ich najbliższym otoczeniu, m. in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne, wymagają:

- a) pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu - w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- b) uzgodnienia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie - w odniesieniu do obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

5. Archeologia.

Zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie musi on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Stąd w przypadku koncentracji stanowisk archeologicznych operuje się pojęciem strefy

intensywnego występowania stanowisk archeologicznych. Wszystkie zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz strefy ich występowania podlegają ochronie konserwatorskiej zgodnie z art. 6 ust.1, pkt 3 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. W trakcie prac ziemnych stanowiska te ulegną bezpowrotnemu zniszczeniu i utracą swoją wartość naukową.

Zadania inwestycyjne związane z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi (m.in. kopalnie, odkrywki, eksploatacja złóż, drogi, hale przemysłowe).

W przypadku podejmowania szerokopłaszczyznowych prac ziemnych, inwestor może przystąpić do inwestycji dopiero po uzyskaniu wytycznych konserwatorskich i określenia przez WWKZ niezbędnego zakresu badań archeologicznych. Aby prawidłowo rozpoznać teren istnieje konieczność przeprowadzenia rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych (wykonanych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Koninie), które pozwolą ustalić faktyczną ilość stanowisk archeologicznych znajdujących się w kolizji z planowaną inwestycją, rozpoznać ich powierzchnię oraz głębokość zalegania obiektów archeologicznych. Po zatwierdzeniu przez urząd konserwatorski sprawozdania z powyższych badań, wymagane jest przeprowadzenie, na wytypowanych stanowiskach archeologicznych, wyprzedzających inwestycję ratowniczych badań wykopaliskowych. Konieczne jest także prowadzenie nadzorów archeologicznych na całym terenie podczas trwania prac ziemnych związanych z odhumusowaniem terenu. W przypadku odkrycia w trakcie nadzorów nowych stanowisk archeologicznych, nie ujawnionych podczas badań powierzchniowych, konieczne będzie przeprowadzenie na tych stanowiskach ratowniczych badań wykopaliskowych.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski

konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Stare Miasto nie posiada opracowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów. W obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego zapewniono ochronę dziedzictwa kulturowego. Poniżej zaprezentowano odpowiednie zapisy:

I. Uchwała Nr XXI/165/2000 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Stare Miasto dotyczącym wybranych terenów we wsiach: Stare Miasto, Rumin, Barczygłów, Modła Królewska, Żdźary, Krągola I, Krągola Wieś:

Koncepcję obejmującą swym zasięgiem teren obserwacji archeologicznej oznaczony na rysunku planu symbolem „OW”, należy dodatkowo uzgodnić z Kierownikiem Delegatury Służby Ochrony Zabytków w Koninie. Na terenie 6.22 AG wyznacza się strefę obserwacji archeologicznej oznaczoną na rysunku planu symbolem „OW” zajmowaną przez neolityczną osadę pucharów lejkowych. Inwestycje projektowane na tym terenie wymagają uzgodnienia z Kierownikiem Delegatury Służby Ochrony Zabytków w Koninie

II. Uchwała Nr XXXVII/257/2001 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 26 czerwca 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Stare Miasto w zakresie dotyczącym lokalizacji zapory i zbiornika retencyjnego na rzece Powie na terenie wsi: Stare Miasto, Modła Królewska, Karsy, Lisiec Mały;

Art. 5. Teren zbiornika zlokalizowany jest w rejonie strefy „OW” ochrony archeologicznej. W związku z tym należy ustanowić nadzór archeologiczny podczas prowadzenia prac ziemnych a w przypadku zagrożenia obiektów archeologicznych, przeprowadzenie ratowniczych badań wykopaliskowych. Warunki realizacji nadzoru wymagają uzyskania oddzielnej decyzji w Wojewódzkim Oddziale Służby Ochrony zabytków w Poznaniu Oddział w Koninie.

III. Uchwała Nr XLIV/305/2002 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 23 maja 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy

Stare Miasto w zakresie dotyczącym wybranych terenów we wsiach: Stare Miasto, Żychlin, Rumin, Janowice, Trójka, Karsy, Krągola I, Główniew, Lisiec Mały, Żdżary, Modła Królewska;

Art. 6. 2. We wsi Żychlin - z uwagi na położenie w granicach strefy „OW” obserwacji archeologicznej, obejmującej relikty późnorennesansowego dworu, niezbędny jest nadzór archeologiczny podczas prac ziemnych, którego koszty ponosi inwestor. Inwestycje na tym obszarze wymagają uzgodnienia ze służbą konserwatorską. 4. We wsi Janowice - Południowa część terenu położona jest w granicach strefy „OW” obserwacji archeologicznej, obejmującej cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej. Niezbędny jest nadzór archeologiczny podczas prac ziemnych, którego koszty ponosi inwestor. Inwestycje na tym obszarze wymagają uzgodnienia ze służbą konserwatorską.

IV. Uchwała Nr IX/83/2007 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 30 maja 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w rejonie miejscowości: Krągola, Janowice i Żdżary (zmieniony Uchwałą Nr XXIII/204/2008 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 22 lipca 2008 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w rejonie miejscowości: Krągola, Janowice i Żdżary);

Art. 6. Ustala się następujące zasady dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków: 1) prowadzenie prac ziemnych należy uzgodnić z właściwymi służbami ochrony zabytków; 2) w przypadku stwierdzenia konieczności przeprowadzenia badań archeologicznych, należy wykonać je za pozwoleniem właściwych służb ochrony zabytków”.

V. Uchwała Nr VI/50/2011 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w miejscowości Stare Miasto;

Rozdział 5, art. 9 – Na terenie będącym przedmiotem opracowania znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

VI. Uchwała Nr VI/51/2011 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w miejscowości Stare Miasto;

Rozdział 5, art. 9 – Na terenie będącym przedmiotem opracowania znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

VII. Uchwała Nr VI/53/2011 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w miejscowości Stare Miasto pod usługi sportu;

Rozdział 5, art. 9 – Na terenie będącym przedmiotem opracowania znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

VIII. Uchwała Nr XXIII/151/2016 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla lokalizacji cmentarza w miejscowości Żychlin;

Rozdział 5, § 8.1. W granicach terenu objętego planem zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne nr 17, ob. AZP 58-40/45 pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej oraz z okresu wczesnego średniowiecza podlegające ochronie konserwatorskiej. 2. Na terenie strefy ochrony konserwatorskiej obowiązuje wymóg postępowania zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

IX. Uchwała Nr XXVIII/192/2020 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 30 września 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów w obrębach ewidencyjnych Barczygłów i Modła Królewska, gmina Stare Miasto;

Rozdział 4, § 8.1. W obszarze objętym planem, zlokalizowane są strefy ochrony

konserwatorskiej zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego

1) miejscowość Barczyglów stanowisko nr 5 ob. AZP 58-39/2 - osada ludności kultury pucharów lejkowych. 2) miejscowość Modła Królewska stanowisko nr 1 ob. AZP 58-39/1 - osada ludności kultury łużyckiej i cmentarzysko ludności kultury przeworskiej. 2. Na terenie wyznaczonej strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego dopuszcza się działalność inwestycyjną i określa wymóg postępowania zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

X. Uchwała Nr XXXIV/224/2021 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 28 stycznia 2021 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie dotyczącym części obrębu geodezyjnego Stare Miasto, zlokalizowanego przy ul. Ogrodowej, gmina Stare Miasto;

Rozdział 4, § 8.1. W obszarze objętym planem, zlokalizowane są strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego: 1) stanowisko nr 1 ob. AZP 57-40/33 - pozostałość osadnictwa ludności kultury przeworskiej z okresu wczesnego średniowiecza; 2) stanowisko nr 22 ob. AZP 57-40/45 - pozostałość osadnictwa ludności kultury łużyckiej. 2. Na terenie wyznaczonej strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego dopuszcza się działalność inwestycyjną i określa wymóg postępowania zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

XI. Uchwała Nr LXII/404/2022 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 29 grudnia 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w miejscowości Stare Miasto, gmina Stare Miasto;

§ 8. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej ustala się: 1) w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego: a) strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych zgodnie z rysunkiem planu, obejmujące: - st. 11 w miejscowości Stare Miasto, AZP 58-40/1, - st. 12 w miejscowości Stare Miasto, AZP 58-40/2, - st. 13 w miejscowości Stare Miasto, AZP 58-40/3, - st. 16 w miejscowości Stare Miasto, AZP 58-40/5, - st. 17 w miejscowości Stare Miasto, AZP 58-40/6, - st. 28 w miejscowości Stare Miasto, AZP 58-40/10, - st. 14 w miejscowości Stare Miasto, AZP 57-40/23, b) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa w granicach stref ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych nakaz uwzględnienia przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami podczas realizacji inwestycji.

XII. Uchwała Nr LXVIII/449/2023 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 8 maja 2023 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranego obszaru zlokalizowanego w obrębach geodezyjnych 0007 - Krągola, 0008 - Krągola Pierwsza i 0009 - Lisiec Mały, gmina Stare Miasto;

§ 13. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych nr AZP 58-40/122, AZP 58-40/121, AZP 58-40/123, AZP 58-40/118, AZP 58-40/100, AZP 58-40/99, AZP 58-40/124 zgodnie z rysunkiem planu, w której działalność inwestycyjna musi uwzględniać przepisy odrębne.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Stare Miasto, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Część gminy znajduje się w obrębie *Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* ustanowionego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1968 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego na terenie województwa konińskiego i zasad korzystania z tych obszarów. Obszar Złotogórski zajmuje powierzchnię 310 km². Ochroną prawną objęto rzeźbę terenu części Wysoczyzny Tureckiej, subregionu Pagórków Złotogórskich. Na Obszar Złotogórski składają się trzy wzniesienia mające tę samą genezę i jednakowy charakter rzeźby o nazwach miejscowych: Góry

Szadowskie, Karpaty i Złote Góry. Są to formy szczelinowe powstałe w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Zbudowane z łatwo przepuszczalnych osadów piaszczysto żwirowych, przy głębokim lustrze wód gruntowych narażonych na erozję. Dlatego też lasy porastające pagórki zabezpieczają zbocza przed osuwaniem. W wyższych partiach lasu przeważa stary drzewostan z przewagą dębu, w niższych sosna z domieszką dębu, jarzębiny, grabu oraz leszczyny.

Północne tereny gminy to *obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000* – *DOLINA ŚRODKOWEJ WARTY* – kod obszaru: PL B300002 ustanowiony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2313). Obszar Doliny Środkowej Warty stanowi obszar ekologiczny węzłowy o znaczeniu międzynarodowym. Głównym walorem doliny jest występowanie unikalnej roślinności, torfowisk niskich, śródładowych słonych łąk, ostoi ptactwa.

Na terenie gminy Stare Miasto indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są pojedyncze i grupowe obiekty przyrody ożywionej m.in. dęby szypułkowe, wiązy szypułkowe, platan klonolistny, lipa drobnolistna.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

LISIEC WIELKI – ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA

Kościół zbudowany w latach 1878-1885 na miejscu drewnianego z 1521 r. Murowany, ściany ceglane z tynkowanym detalem architektonicznym. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium od wschodu zamkniętym prostokątnie, do którego przylega dwukondygnacyjna przybudówka, mieszcząca zakrytą w przyziemiu i skarbczyk na piętrze. Wschodnie naroża nawy i prezbiterium ujęte szkarpami. Od strony zachodniej, w korpusie ośmioboczne wieżyczki zwieńczone ostrosłupowymi daszkami, na osi czworoboczna wieża nakryta czterospadowym daszkiem ze sterczynami w narożach. Nad nawą dach dwuspadowy kryty blachą. Portal zamknięty ostrołukowo z archiwoltą, ujęty lizenami łączonymi trójkątnym szczytem z fryzem arkadkowym. Otwory okrągłe i prostokątne zamknięte ostrołukowo w profilowanych opaskach. Elewacje zwieńczone fryzem arkadkowym. Wewnątrz ceglane sklepienia krzyżowo-żebrowe ze służkami.

Kaplica usytuowana w południowo-wschodnim narożu cmentarza przykościelnego, zbudowana w 4 ćw. XIX w. Obiekt murowany (ściany ceglane),

na planie prostokąta, jednokondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Na osi elewacji frontowej ostrołukowy otwór drzwiowy ujęty lizenami, przechodzącymi w partii dachu w formę sterczyn.

Dzwonnica wzniesiona w 4 ćw. XIX w. Murowana z cegły, w części dachów wieżyczek kryta blachą. Dwukondygnacyjna, trójprzelotowa, z trzema ostrołukowymi arkadami, w narożach ujęta ośmiobocznymi wieżyczkami, w części środkowej zwieńczonymi ostrosłupowymi daszkami, skrajne z krenelażem. W arkadach drugiej kondygnacji zawieszono dzwony z 1957 r.

Zespół kościelny utrzymany w dobrym stanie, wielokrotnie remontowany. W latach 2009-2013 wykonano remont więźby dachowej, stropu, wieży i elewacji kościoła, naprawę sterczyn i tynków detali architektonicznych, w 2014 r. remont dzwonnicy, w 2015 r. remont kaplicy. W latach 2020 – 2021 wykonano remont więźb dachów korpusu i prezbiterium wraz z impregnacją, założono nowe pokrycie z dachówki ceramicznej karpiówki, rynny i rury spustowe z blachy miedzianej, zamontowano nową instalację odgromową.

POSOKA – DOM NR 12, ob. ul. Rzgowska nr 14

Zbudowany na pocz. XX w. Murowany, na planie prostokąta, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, podpiwniczony w części wschodniej, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Elewacja frontowa czteroosiowa, artykułowana trzema otworami okiennymi i centralnie umieszczoną loggią z dwiema kolumnami. Otwory prostokątne, rozmieszczone niesymetrycznie. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. W części wschodniej urządzona stała ekspozycja muzealna sztuki ludowej. Utrzymany w dostatecznym stanie. Obiekt jest własnością prywatną.

RUMIN – ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY

Początki folwarku w Ruminiu sięgają 2 poł. XVIII w., wchodził on wówczas w skład królewskiej. W latach 1840-1855 folwark, stanowiący część klucza dóbr Stare Miasto, należał do braci, Apolinarego i Alfreda de Schoupe. Alfred, znany polski malarz pejzażysta powrócił do Rumina po ukończeniu studiów na Akademii św. Łukasza w Rzymie. Po braciach de Schoupe, w 1868 r. właścicielem dworu został Antoni Kazimierski.

Dwór murowany, wzniesiony w poł. XIX w. jako parterowy, pięcioosiowy z gankiem od południa. W 1908 r. nadbudowany o piętro i rozbudowany o parterowe części skrajne, a portyk o dwóch parach kolumn nakryto tarasem. Budynek na planie prostokąta, z portykiem na osi od południa i przybudówką od północy, Dachy dwuspadowe kryte blachą. Wewnątrz budynku zachowany

dwutraktowy układ wewnątrz z otworami drzwiowymi w amfiladzie i oryginalną stolarką drzwiową. W holu zachowane drewniane schody zabiegowe. Obiekt przeznaczony w ostatnich latach na mieszkania lokatorskie, obecnie nieużytkowany, wymaga remontu.

Park założony ok. poł. XIX w., w chwili obecnej zredukowany powierzchniowo. Wokół dworu zachował się nieliczny drzewostan o charakterze parkowym (jesion wyniosły, klon jesionolistny, robinia akacja, kasztanowiec biały, krzewy śnieguliczki, lilaka pospolitego i bzu czarnego). Resztówka założenia parkowego uporządkowana, współcześnie ogrodzona.

Zespół dworsko-parkowy od 2023 r. jest własnością prywatną.

STARE MIASTO – KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

Kościół zbudowany na przełomie XII i XIII w., rozbudowany w XV w. Murowany z ciosów piaskowca. Jednonawowy. Nawa zbliżona do kwadratu, niższe prezbiterium zamknięte prosto. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. Od strony południowej masywna przypora na osi wschodniej ściany prezbiterium. W południowej ścianie nawy zachowany portal zamknięty archiwoltami, z przedstawieniem Chrystusa na krzyżu, w tympanonie. W nawie strop drewniany, w prezbiterium i zakrystii sklepienia kolebkowe. Wnętrze polichromowane. Obecnie stanowi kaplicę kościoła wzniesionego w 1907 r. Obiekt remontowany w latach 80. i 90 XX w. Kolejny remont przeprowadzono w 2017 r. – remont więźby dachowej, wykonanie nowych opierzeń, rynien i rur spustowych, nowe pokrycie ceramiczne mnich-mniszka, izolacja przeciwwilgociowa, nowa podłoga deskowa, konserwacja elewacji.

Neogotycki kościół z 1907 r., murowany z cegły, wzniesiony na planie prostokąta, z nieco węższym prezbiterium od północy, zamkniętym wielobocznie, do którego od wschodu i zachodu przylegają zakrystie. Dachy kryte dachówką. Od południa masywna, czterokondygnacyjna wieża z kruchtą w przyziemiu, nakryta dachem ostrosłupowym krytym blachą. Bryła oszkarpowana. Otwory zamknięte półkoliście w opaskach. Elewacje ceglane dekorowane profilowanymi gzymsami i fryzem arkadkowym. Wnętrze jednonawowe, czteroprzęsłowe, nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym.

Kościół utrzymany w dobrym stanie. W latach 2013-2014 wymieniono okna witrażowe. W roku 2013 wymieniono pokrycie dachu nad nawą i prezbiterium (nowa dachówka karpiówka), a w 2015 r. założono posadzkę w prezbiterium oraz wymieniono pokrycie nad zakrystiami z blachy ocynkowanej

na blachę tytanowo-cynkową. W latach 2017-2020 przeprowadzono remont wieży (naprawa więźby, nowe pokrycie z blachy miedzianej) oraz konserwację ceglanych murów.

STARE MIASTO – CMENTARZ KATOLICKI

Cmentarz założony w k. XVIII w., nieczynny. Zachowany w pierwotnych granicach, usytuowany na niewielkim wzniesieniu w rozwidleniu ulic Topolowej i Różanej. Zatarte pierwotne rozplanowanie (brak kwater, alejek). Obiekt dostępny, nie ogrodzony. Cały teren porośnięty trawą z nielicznym drzewostanem. Zieleń systematycznie porządkowana. Zachowane nagrobki z XIX w. zabezpieczone, otoczone opieką. Część z nich wymaga przeprowadzenia prac konserwatorskich.

Własność Parafii Rzymskokatolickiej w Starym Mieście.

STARE MIASTO – CMENTARZ CHOLERYCZNY

Położony przy drodze ze Starego Miasta do Grodźca. Pochowano na nim ok. 300 mieszkańców wsi i okolic zmarłych na skutek epidemii cholery w 1852 r. Upamiętniony krzyżem z tablicą informacyjną (zniszczony drewniany krzyż zastąpiono metalowym). Cmentarz porośnięty zielenią (samosiejki), uporządkowany. Własność Parafii Rzymskokatolickiej w Starym Mieście.

ŻYCHLIN – ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-REFORMOWANEGO

Parafia w Żychlinie jest jedyną parafią ewangelicko-reformowaną zachowaną od czasów polskiej reformacji do dnia dzisiejszego. Obiekty zespołu stanowią zwarty kompleks i do dziś użytkowane są zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem. Wszystko to nadaje całości charakter unikat w skali kraju.

Historia zboru żychlińskiego sięga 1610 r. Fundatorką pierwszego kościoła była właścicielka wsi – Katarzyna z Cerekwickich Żychlińska. W 1816 r. użytkowany od ponad 200 lat drewniany budynek kościelny znajdował się w złym stanie technicznym. Nowy, murowany kościół oddano do użytku wiernych w dniu 22 września 1822 r. Styl klasycystyczny. Zbudowany na planie prostokąta, jako prostopadłościenna bryła nakryta trójspadowym dachem. Dwukondygnacyjny, z attyką od frontu. Ściany na kamiennym cokole, pokryte są boniowaniem w układzie pasowym, zwieńczone fryzem kostkowym. Na osi fasady prostokątna wnęka mieszcząca wejście ujęte dwiema półkolumnami. Fasadę wieńczy fronton. Wnętrze jednoprzestrzenne kryte stropem. Po bokach, z trzech stron, wbudowane drewniane empory wsparte na filarach.

Obiekt wielokrotnie remontowany. W latach 1982-1985 przeprowadzono remont kapitalny, obejmujący m.in. naprawę więźby, wymianę pokrycia, remont

elewacji, konserwację empory, stolarki okiennej i drzwiowej, kazalnicy i ławek. W 2016 r. naprawiono i pomalowano elewacje, wymieniono stolarkę okienną.

Dzwonnica zbudowana w 1788 r. z fundacji Adama Bronikowskiego. Przebudowana w 1822 r., ustawiona na podmurówce z polnych kamieni, służącej także jako lodowania. Konstrukcji drewnianej, oszalowana, nakryta dachem czterospadowym pokrytym blachą. Wewnątrz trzy dzwony: z 1623 r., 1725 r. i 1870 r. W trakcie remontu w 1982 r. wymieniono całość oszalowania. Obiekt po renowacji w 2010 r., utrzymany w dobrym stanie.

Mauzoleum Bronikowskich wzniesione zostało w 1840 r. na terenie ogrodu dworskiego, naprzeciwko wejścia do pałacu, ok. 140 m w linii prostej na północ od niego, przez Rafała Ksawerego Bronikowskiego po śmierci jego ojca Adama Feliksa. Chowano w nim wszystkich członków rodziny Bronikowskich, kolejnych właścicieli Żychlina, oprócz ostatniego – Rafała Aleksandra, zm. w 1946 r., który jako katolik spoczął na cmentarzu w Starym Mieście. Budynek murowany, utrzymany w stylu klasycystycznym, przypominający w formie kościół, pełnił swe funkcje grobowe do 1942 r. W marcu tego roku trumny dziedziców Żychlina zostały usunięte przez hitlerowców i publicznie spalone, a sam budynek zamieniony na magazyn. Remont kapitalny obiektu przeprowadzono w latach 80. XX w. Obecnie znajduje się w nim mała ekspozycja obrazująca dzieje zboru.

Pastorówka zbudowana w 1816 r., całkowicie przebudowana w 1839 r. Budynek murowany, jednokondygnacyjny z częściowo użytkowym poddaszem, podpiwniczony, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Obiekt wymaga przeprowadzenia remontu.

Obecnie użytkowany cmentarz, położony w odległości ok. 400 m na północ od kościoła, został założony w 1811 r. Ogradzony murem z 1854 r. Na cmentarzu zachowały się cztery grobowce rodzin szlacheckich związanych ze zbozem: Żychlińskich, Potworowskich, Chlebowskich i Opitzów, a także kilkanaście zabytkowych nagrobków, m.in. pastora Jana Jakuba Scholtza zm. w 1868 r., inicjatora budowy nowego kościoła, groby rodziny Ernesta Emila Fibicha, wieloletniego kantora żychlińskiego. Cmentarz utrzymany w dobrym stanie.

ŻYCHLIN – ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Zespół pałacowy, będący od ok. 1745 r. własnością rodu von Oppeln-Bronikowskich herbu Osęk, w obecnym kształcie powstał na początku lat dwudziestych XIX w., w miejscu sięgającego średniowiecza założenia dworskiego rodu Żychlińskich h. Szeląga z inicjatywy Rafała Ksawerego

Bronikowskiego.

Pałac murowany z cegły, założony na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, całkowicie podpiwniczony, nakryty czterospadowym dachem pokrytym dachówką. Pośrodku elewacji frontowej trójosiowy płytki ryzalit zwieńczony frontonem z akroterionami. Portyk z czterema filarami i balkonem w drugiej kondygnacji. Dominują podziały horyzontalne: silnie zaznaczone gzymsy oraz poziome linie boniowania drugiej kondygnacji.

Od 1959 r. pałac jest siedzibą szkoły rolniczej (od 2000 r. Zespół Szkół Ekonomiczno-Usługowych). W latach 1971-1972 na potrzeby szkoły przeprowadzono remont kapitalny obiektu (remont dachu, wymiana pokrycia na blachę, wymiana stolarki, nowa klatka schodowa, przebudowa wnętrza). W latach 2008-2009 wykonano remont sali im. Fryderyka Chopina, w której corocznie odbywają się konkursy pianistyczne. W latach 2019-2020 przeprowadzono termomodernizację obiektu obejmującą wymianę drzwi zewnętrznych i stolarki okiennej, ocieplenie stropu, wymianę instalacji centralnego ogrzewania oraz naprawę elewacji. W 2022 r. wykonano remont łazienek z dostosowaniem do potrzeb osób niepełnosprawnych. W najbliższym czasie planowany jest remont piwnic oraz naprawa ogrodzenia i odnowienie słupów bramnych.

Pałac otoczony parkiem o pow. ok. 3 ha. Zachowany w pierwotnych granicach, z dość czytelnym układem komunikacyjnym i kompozycyjnym. Pierwotne założenie zieleni oparto na drzewach pochodzenia rodzimego. Z tego okresu zachowały się pomnikowe jesiony, płatan, lipy drobnolistne, graby. W latach 1880-1900 zieleń parkową uzupełniono o drzewa iglaste. Wzdłuż zachodniej i południowej granicy przebiega malowniczy kompleks wodny.

Rewaloryzację parku przeprowadzono w latach 2009-2010. Odtworzono alejki parkowe, wprowadzono nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych, zamontowano ławki, kosze, oświetlenie, uporządkowano teren wokół pałacu, założono nową nawierzchnię z kostki. W obrębie klombu usytuowanego przed pałacem ustawiono pomnik młodego Fryderyka Chopina. Rzeźba ma upamiętniać pobyt pianisty w Żychlinie w 1829 r. na weselu Melanii Bronikowskiej. Park na bieżąco pielęgnowany, utrzymany w dobrym stanie.

Zespół pałacowo-parkowy jest własnością Powiatu Konińskiego.

ŻYCHLIN – SPICHLERZ FOLWARCZNY

Spichlerz wzniesiony ok. 1830 r., usytuowany na północny wschód od pałacu, stanowi zachodnie zamknięcie północnego dziedzińca gospodarczego.

Budynek murowany, dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym. Od zachodu dwie masywne, trójuskokowe przypory. W latach 2005-2017 obiekt po remoncie pełnił funkcję kaplicy, kiedy powstał Ośrodek Duszpasterski p.w. Matki Boskiej z Guadalupe i św. Jana Diego, wydzielony z parafii Stare Miasto i skupiający mieszkańców Żychlina i Janowic. Obecnie wynajmowany na cele magazynowe. Utrzymany w dostatecznym stanie. Spichlerz jest własnością Gminy Stare Miasto.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Stare Miasto nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiern ustalenię ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze. Na pożary, kradzieże, akty wandalizmu narażone są głównie zabytki ruchome stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych. Dużym zagrożeniem dla zabytków ruchomych są także

zaniedbania obiektów przez brak sprawowania nad nimi opieki, zaniechania wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniechywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie

tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Stare Miasto wykonała w 2009 r. ewidencję zabytków nieruchomych i zespołów stanowisk archeologicznych.

W 2015 r. dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomych. Wykonano karty adresowe obiektów zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2015 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana

i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Zgodnie z ww. Rozporządzeniem do końca 2026 r. opracowany zostanie gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

11.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „*Programu opieki nad*

zabytkami gminy Stare Miasto na lata 2025-2028” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,

- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- merytoryczne i finansowe wsparcie publikacji i wydawnictw traktujących o historii regionu i zasobach dziedzictwa kulturowego,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków,
- aktualizacja informacji na temat zabytków z terenu gminy zamieszczonych na stronie internetowej Gminy Stare Miasto..

11.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością

Gminy Stare Miasto; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr LXXII/477/2023 Rady Gminy Stare Miasto z dnia 28 września 2023 r.

W latach 2021-2025 Gmina dofinansowała m.in. wymianę pokrycia dachu i konserwację trzech ołtarzy w kościele p.w. św. Jana Chrzyciela w Liścu Wielkim, konserwację polichromii w kościele p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Starym Mieście, konserwację nagrobków z lapidarium i cmentarza Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Żychlinie.

- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Gminy,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej, (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, nowe nasadzenia drzew i krzewów, ławki, oświetlenie).

11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla

rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyściego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy z cennymi terenami objętymi ochroną przyrodniczą w malowniczej dolinie Warty, z bogatą florą i fauną, imprezy cykliczne, żychlińskie kultywowanie pamięci i upowszechnianie twórczości Fryderyka Chopina, dostępność komunikacyjna i dogodna lokalizacja w strefie podmiejskiej, wykorzystywany turystycznie zbiornik retencyjny i szlak wodny na Powie, prom rzeczny na Warcie w Ruminie, liczne zabytki architektury, w tym cenne obiekty sakralne, zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, związane z gminą znane postaci historyczne, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla

których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym. Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie niektórych szlaków turystycznych, których inicjatorem i zarządcą jest Stowarzyszenie „Solidarni w Partnerstwie” z siedzibą w Starym Mieście.

Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, oznaczone zgodnie ze standardami PTTK, wiodą do najciekawszych pod względem przyrodniczym i historycznym miejsc, a znajdują się na nich także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach.

Wśród przebiegających przez teren gminy szlaków, warto wymienić:

- *DROGA ROMAŃSKA*, wpisująca się w Szlak Piastowski, historyczny szlak kulturowy obejmujący sakralne budowle piastowskie m.in. kaplicę w kościele Ap. Piotra i Pawła z XII/XIII w. w Starym Mieście oraz unikalny w europejskiej skali koniński Słup Drogowy i krzyż pokutny w Koninie, wiedzie przez: Kalisz – Kościelec Kaliski – Dzierżbin – Stare Miasto – Konin – Kazimierz Biskupi – Strzelno – Kruszwica.
- *SZLAK SZKOCKI*, obejmuje miejscowości związane z osiedlaniem się w 2 poł. XVI w. i w XVII w. emigrantów ze Szkocji: Wschowa – Leszno – Gostyń – Jarocin – Pleszew – Kalisz – Żychlin – Konin – Kleczew – Koło. Z pobytem Szkotów na terenie konińskiego związana jest Parafia Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Żychlinie, gdzie istnieje również lapidarium ocalałych nagrobków przywiezionych do Żychlina z całej Polski, a wśród nich zachowało się kilka płyt związanych z przedstawicielami Szkotów, które są nielicznymi świadectwami ich obecności w Polsce.
- ❖ *„NADWARCIAŃSKI SZLAK ROWEROWY”*, o łącznej długości 257 km, należy do Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych, odcinek wschodni koloru niebieskiego, utworzony w 2005 r., wiedzie od Poznania do zbiornika retencyjnego Jeziorsko. Prawie na całej długości trasa biegnie nadwarciańskimi wałami i łęgami, które leżą w obszarze NATURA 2000 „Dolina Środkowej Warty” z unikalną florą i fauną.

- ❖ „*ROWEROWA SZÓSTKA*”, czerwony szlak międzygminny o długości 110,9 km, prowadzi przez Stare Miasto – Tuliszków – Rychwał – Grodziec – Rzgów – Golinę, jest najdłuższym szlakiem południowej części Ziemi Konińskiej. Prowadzi przez tereny rozciągające się między Doliną Rzeki Warty i Równiną Rychwalską, leżące na obszarze chronionego krajobrazu.
- ❖ „*PĘTLA DOOKOŁA KONINA*”, zielony szlak o długości 70,8 km, trasa obejmuje miejscowości: Żychlin - Stare Miasto – Branno - Sławsk – Węglewskie Holendry – Węglew – Kawnice – Kazimierz Biskupi – Bieniszew – Gosławice – Licheń Stary – Grąblin – Izabelin – Wola Podłęzna – Szczepidło – Brzezińskie Holendry – Brzeźno - Złota Góra – Żychlin.
- ❖ „*PRZEZ TRÓJKĘ*”, czarny szlak długości 20,1 km, stanowi fragment Pętli dookoła Konina, wiedzie trasą: Stare Miasto – Trójka - Modła Królewska – Janowice – Żychlin – Stare Miasto.
- ❖ „*DOOKOŁA ZBIORNIKA POWA*”, niebieski szlak długości 9,1 km, prowadzi trasą: Stare Miasto - Modła Królewska – Karsy - Stare Miasto.
- ❖ *NIEBIESKI* szlak turystyczny, który wiedzie trasą: Żychlin - Złota Góra – Wyszyna – Turek, dł. 32,9 km, wiedzie m.in. przez obszar Pagórków Złotogórskich o zróżnicowanym charakterze rzeźby. Charakterystyczne i cenne siedliska dąbrowy świetlistej, stanowiące dużą atrakcję przyrodniczo-rekreacyjną.
- ❖ „*PODKUTA SZÓSTKA*”, czerwony szlak konny, dystans 118 km, przebiega przez tereny sześciu gmin zrzeszonych w Stowarzyszeniu „Solidarni w Partnerstwie”, na trasie: Głodowo - Sławsk - Zarzewek – Święcia – Główiec – Zgoda – Grabowiec – Grzymiszew – Grochowy - Stara Huta – Królików – Łagiewniki - Błonice – Mądrozki – Zarzew - Zarzewek. Na trasie znajduje się sześć stanic oraz drogowskazy i tablice informacyjne.
- ❖ „*BURSZTYNOWY SZLAK ROWEROWY*”, zielony długości 200 km, wiedzie trasą: Syców (woj. dolnośląskie) - Kobyła Góra – Ostrzeszów – Mikstat – Ołobok – Kalisz – Russów – Stare Miasto – Konin – Ślesin - Przewóz (woj. kujawsko-pomorskie).
- *SZLAK KAJAKOWY WARTĄ*: obejmuje odcinek rzeki Warty od Koła, przez Waki, Konin, Rumin, Sławsk, Sługocin, aż do Łądu.
- *SZLAK KAJAKOWY POWĄ*: odcinek Lisiec Wielki – Rumin (18km).

- ✓ *Ścieżka edukacyjna przyrodniczo – kulturowa* w Żychlinie, wiedzie przez żychliński las i utworzone przy kościele ewangelicko-reformowanym lapidarium sztuki sepulkralnej, gdzie zgromadzono nagrobki i ich relikty z likwidowanych i opuszczonych cmentarzy, kończy zaś w parku przy dawnym pałacu Bronikowskich.
- ✓ *Ścieżka edukacyjna ekologiczna, „MIODOWY SZLAK”*, czyli droga powstawania miodu: od roślin miododajnych do słoiczka z miodem, utworzona przy istniejącej ścieżce pieszo – rowerowej łączącej miejscowości Stare Miasto – Żychlin, z nasadzeniem roślin i krzewów miododajnych oraz zamontowanymi tablicami edukacyjnymi o tematyce pszczelarskiej.

Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt np. tematyczny szlak kulturowy, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią, znane rody i wydarzenia historyczne., np. związane z Żychlinem i istniejącym zborem ewangelicko-reformowanym oraz pałacem, w którym gościł Fryderyk Chopin, o czym przypomina jego pomnik i organizowane koncerty. Tereny cenne przyrodniczo zachęcają do utworzenia ścieżki nordic walking, narciarstwa biegowego czy dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład turystyki fotograficznej i realizacji idei tzw. birdwatchingu. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki - zanikające w naszym pejzażu budownictwo gliniane i drewniane, czy licznie występujące, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością kapliczki, figury i krzyże przydrożne, wskazane byłoby utworzenie specjalnego szlaku lub ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z dawną zabudową wsi czy różnymi formami architektonicznymi tych niewielkich budowli kultowych.

Warto wspomnieć, iż Gmina Stare Miasto wykorzystuje współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową

historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. wykorzystując rocznice historycznych wydarzeń czy historyczne postaci np. założycieli wsi, lokalnych bohaterów, zasoby kulturowe, które już znajdują odzwierciedlenie w organizowanym przez Bibliotekę Publiczną Gminy Stare Miasto im. Joanny Papużyńskiej queście *Historia żywa w Żychlinie się skrywa*, a w planach są kolejne takie przedsięwzięcia. To tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwalają wzbogacać ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Inną formą, związaną z uatrakcyjnieniem oferty, może być coroczny, z ciekawie opracowanym scenariuszem wydarzeń, udział w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa, mających na celu promocję zabytków.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Na terenie gminy działalność agroturystyczna, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a jej przykłady znajdziemy m.in. w Modle Królewskiej, Trójce, Karsach, Krągoli, Starym Mieście, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych, w porozumieniu z konserwatorem zabytków i właścicielami nieruchomości, wskazane byłoby

wykonanie tablic informacyjnych z opisami i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Stare Miasto wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających

z ustaleń programu opieki nad zabytkami.

- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych

z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określić, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;

- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r., poz. 2425 z późn. zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest

w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

3. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania

publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

5. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

6. Powiat Koniński

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Konińskiego określone zostały w Uchwale Nr XLI/232/10 Rady Powiatu Konińskiego z dnia 3 sierpnia 2010 r.

7. Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027

Fundusze na ochronę zabytków pozyskać można w ramach 3 zidentyfikowanych celów szczegółowych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego. W ramach celu szczegółowego Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR) zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Zachowanie i modernizację obiektów dziedzictwa kulturowego.
2. Konserwację zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i digitalizacja.
3. Inwestycje w infrastrukturę służącą rozwojowi i zwiększaniu dostępności infrastruktury do prowadzenia ważnej dla edukacji i aktywności działalności

kulturalnej (m.in. teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury).

4. Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych).

5. Rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych.

Finansowanie dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie także przez cel szczegółowy Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR), a zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na zdegradowanych obszarach m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.

2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.

3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (ZIT, IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

Ponadto finansowanie dziedzictwa kulturowego nastąpi w ramach celu szczegółowego Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR). Zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na wiejskich obszarach zdegradowanych m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.

2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.

3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

8. Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz

przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Dotacje zostaną przeznaczone na infrastrukturę kultury i turystyki kulturowej. W ramach działań będą wspierane inwestycje o ponadregionalnym oddziaływaniu mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne. Osiągnięcie ww. celu zostanie zapewnione poprzez wsparcie w dwóch obszarach:

1. Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej);
2. Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.